Z DEJÍN STREDOVEKÉHO PAVLÍNSKEHO KLÁŠTORA MARIÁNSKA ČEĽAĎ

Denis Kmeťo

Katedra histórie, jednoodborová história, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Meno a priezvisko školiteľky: Mgr. Beáta Pintérová, PhD.

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som prácu vypracoval samostatne, a že pri jej tvorbe som použil literatúru a pramene, ktoré uvádzam v zozname použitej literatúry a prameňov.

V Nitre, 2025 .....

podpis

Poďakovanie

Ďakujem mojej pani školiteľke Mgr. Beáte Pintérovej, PhD., za poskytnutú pomoc pri písaní práce, chcem sa poďakovať najmä za rady, pokyny a odporúčania, ktoré ma viedli k tvorbe tohto výstupu. V neposlednom rade ďakujem i za trpezlivosť a prejavenú ochotu byť školiteľkou tejto práce.

Obsah

Abstrakt 5
Abstract 6
Úvod 5
1 Rehoľa pavlínov 9
1.1 História pavlínskeho rádu 9
2 História pavlínskeho kláštora Mariánska čeľaď 14
2.1 Rád pavlínov a Mariánska Čeľaď 14
2.2 Mariánska Čeľaď po zrušení rádu pavlínov 19
2.3 Správa Mariánskej Čeľade po roku 1945 20
2.4 Novodobý pohľad na štruktúru kláštora Mariánska Čeľaď 24
Záver 28
Odkazy na publikované zdroje: 30
Prílohy 33

Abstrakt

Cieľom mojej práce je, čo najdetailnejšie oboznámiť čitateľov s históriou kláštora Mariánska Čeľaď, od času jeho vzniku až po súčasnosť. V prvej kapitole sa nachádzajú spracované údaje o pavlínskom ráde, jeho histórii, o kláštoroch v rámci Uhorského kráľovstva a následne i na území dnešného Slovenska a významných predstaviteľoch tohto rádu. V druhej kapitole je spracovaná história kláštora Mariánska Čeľaď na základe dostupných prameňov. V prvej podkapitole som sa zameral na históriu kláštora v spojitosti s pôsobením rádu pavlínov od času vzniku kláštora až po zrušenie rádu a kláštora patentom Jozefa II. V druhej podkapitole sa nachádzajú nadobudnuté a spracované poznatky o kláštore Mariánska Čeľaď, od času jeho zrušenia až po rok 1945. V tretej podkapitole som sa venoval udalostiam od roku 1945 až po súčasnosť. V záverečnej podkapitole som spracoval údaje o aktuálnej podobe Mariánskeho kláštora a porovnal som ju s podobou, v akej sa nachádzal v čase rekonštrukcie v 18. storočí.

Kľúčové slová

Kláštor. Rád pavlínov. Mariánska Čeľaď.

Abstract

The aim of my work is, to acquaint the readers with the history of the Mariánska Čeľaď Monastery, from the time of its foundation to the present day, in as much detail as possible. In the first chapter there are elaborated data about the Pauline Order, their history, monasteries within the Kingdom of Hungary and subsequently in the territory of today's Slovakia and important representatives of this order. The second chapter deals with the history of the Marian monastery based on available sources. In the first subchapter I focused on the history of the monastery in connection with the activities of the Pauline Order from the time of the founding of the monastery to the abolition of the Order and the monastery by the patent of Joseph II. In the second subchapter, the acquired and elaborated knowledge about the monastery of Mariánska Čeľaď, from the time of its dissolution until 1945, is presented. In the third subchapter I have dealt with the timeline from 1945 to the present. In the final subchapter, I processed data on the current form of the Marian monastery and compared it to the form it was in at the time of reconstruction in the 18th century.

Keywords

Monastery. Order of Pavlins. Mariánska Čeľaď.

Úvod

Historické pamiatky sú naše kultúrne dedičstvo, dedičstvo, ktoré nie je dôležité iba prezentovať verejnosti, no zároveň je nevyhnutné sa o ne i patrične starať. Bohužiaľ, ani v jednom prípade sa to netýka historickej pamiatky, ktorá v čase svojej existencie patrila k majestátnym skvostom svojej lokality. Ide o pavlínsky kláštor Mariánska Čeľaď, z ktorého dnes existujú už iba ruiny a zrejme by málokto dokázal po návšteve tejto zrúcaniny identifikovať, že ešte pred pol storočím sa tu nachádzal obrovský kláštor, ktorý by sa dal vzhľadom ku svojmu charakteru, rozsahu a zariadeniu pokojne prirovnať ku kláštoru v Hronskom Beňadiku.

Počas práce som sa snažil nájsť a pracovať so všetkými dostupnými druhmi prameňov k danej téme. Mojim hlavným zdrojom bola publikácia miestnej obce Veľké Lovce, v ktorom sa nachádzali informácie ku kláštoru[1]. Ďalším zdrojom z ktorého som často čerpal bol archív trnavskej arcidiecézy, kde sa nachádzal fond kláštora Mariánska Čeľaď[2]. Okrem štúdií a prác som z tohto fondu čerpal najmä fotodokumentácie, pôdorysy a nákresy kláštora v rôznych obdobiach. Vo fonde sa nachádzali v prevažnej časti štúdie, záznamy o výskumoch v kláštore, práce z oblasti architektúry, žiadosti o udelenie dotácie na rekonštrukciu a fotodokumenty. V rámci kvalifikačných prác som čerpal poznatky najmä z bakalárskej práce Adama Porubčana[3] a Nikolety Roškovej[4]. Ani v jednom z bakalárskych prác nešlo o odbor história, ale odbory teológia a architektúra a ich práce boli prispôsobené k ich odborom. Z prác som čerpal najmä poznatky v oblasti štruktúry kláštora a dejín kláštora. Taktiež som pracoval s ostrihomským archívom, ktorý je v digitalizovanej verzii a čerpal som z neho informácie o súčte obyvateľstva kláštora i osady Mariánska Čeľaď[5]. Pri bádaní som sa oboznámil i s miestnou kronikou obce Radava, z ktorej som čerpal poznatky o aktivitách v 90. rokoch 20. storočia[6]. V prípade odbornej literatúry a časopisov išlo skôr o zmienky resp. doplnkové informácie, nakoľko publikáciu či článok v časopise ku kláštoru sa mi nepodarilo nájsť. Vo

[1] V knihe sa nachádza kapitola, ktorá sa zameriava na históriu kláštora. ORŠA, Ján – PAVLATOVSKÁ, Terézia. *Veľké Lovce v premenách času*. Nové Zámky 2008, s. 91 – 112.
[2] Arcidiecézny archív v Trnave (ďalej AA Tt), Fond (ďalej f.) Majetkové a hospodárske záležitosti: Kláštorný komplex Máriacsalád (ďalej KkM), oddelenie (ďalej Odd.) 1971 – 2007, Škatuľa (ďalej Šk.) 1, číslo (ďalej č.) 2.
[3] [3] PORUBČAN, Adam. *História pavlínskeho kláštora Mariánska Čeľaď* (bakalárska práca). Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2017, s. 22 – 29.
[4] ROŠKOVÁ, Nikoleta. *Adaptácia sakrálneho priestoru pre účely kultúrno-spoločenského využitia* (bakalárska práca). Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 2014, s. 22 – 23.
[5] In *Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis. Pro Anno A Christo Nato 1897* [on-line]. Dostupné na internete:
<http://www.ppek.hu/facsimile/Schematismus_Cleri_Archidioecesis_Strigoniensis_1897_facsimile.pdf> [cit. 5. 2. 2025].
[6] *Obecná kronika. Obec: Radava-Okres: Šurany-Kraj: Nitra*. Radava 1957 – 2008, s. 147.

väčšine publikácií išlo o pár viet, ktoré som následne musel skladať do práce a v mnohých prípadoch som ich mohol použiť iba ako doplnkové informácie k práci. Z odbornej literatúry som najviac čerpal od Rastislava Kožiaka a Vincenta Múcsku[7], doplňujúce informácie som čerpal i z knihy Vladimíra Segeša[8] a zo zborníka Jozefa Šimončiča – v prípade zborníka som čerpal informácie o výskyte a pôsobení rádu v Uhorsku[9]. Ďalším použitým zdrojom boli práce v internetovej verzii, v tomto prípade som sa inšpiroval predovšetkým prácou Miroslava Huťku[10], konkrétne pri spracovaní rádu pavlínov. Išlo skôr len o doplňujúce informácie, nakoľko o ráde pavlínov sa tam nachádzalo málo poznatkov a práca sa skôr zameriavala na benediktínsky rád. V prípade internetových zdrojov by som to rozdelil na dve časti. V prvom prípade a v prevažne väčšinovom prípade išlo o doplňujúce údaje, napríklad: staršie názvy obcí, alebo informácie o výskumoch, ktoré v priestoroch kláštora prebiehali. V druhom prípade išlo o internetové zdroje, ktoré tvorili podstatnú časť kapitoly, napríklad rehoľa pavlínov. Nakoľko k reholi sa mi nepodarilo nájsť žiadne publikácie, články v časopisoch alebo poznatky v akomkoľvek type prameňa, čerpal som prevažnú časť poznatkov o ráde priamo od rehole, a to prostredníctvom internetových zdrojov[11].

Dôvodom výberu tejto témy bol z mojej strany predovšetkým záujem o študovanie dostupných zdrojov a prameňov o tejto regionálnej pamiatke, ktorá je so mnou spätá najmä lokalitou, nakoľko sa nachádzam zopár kilometrov od kláštora a už odmalička som počúval rôzne informácie a neraz i príbehy o Mariánskej Čeľadi. Ihneď ma to zaujalo a možnosť zúčastniť sa ŠVOUČ mi poskytla dostatočné presvedčenie, aby som pokračoval v tvorbe práce, vyslovene zameranej na kláštor Mariánska Čeľaď a svoje nadobudnuté poznatky mohol v takejto forme zúročiť.

Cieľom mojej práce je, čo najdetailnejšie oboznámiť každého čitateľa o histórii tohto kláštora v závislosti od dostupnosti a množstva prameňov, ktoré to dovoľujú. Rovnako tak je mojim cieľom i podať vlastný pohľad na aktuálnu situáciu ohľadom kláštora a na jeho stav,

---

[7] MÚCSKA, Vincent. Rád benediktínov a jeho vývoj v stredoveku. In KOŽIAK, Rastislav – MÚCSKA, Vincent (eds.). *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica; Bratislava 2002, s. 69.
[8] SEGEŠ, Vladimír et al. *Kniha kráľov*. *Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Bratislava 2010, s. 256 – 258.
[9] ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku. Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15. – 16. okt. 1993*. Trnava 1994, s. 41 – 225.
[10] HUŤKA, Miroslav. *Počiatky Rehole pustovníkov sv. Augustína v Uhorsku a vznik ich samostatnej provincie* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2015/01/05.pdf > [cit. 14. 8. 2024].
[11] Najviac som čerpal z: *Dejiny pavlínskeho rádu* [on-line]. Dostupné na internete: <http://pavlini.sk/dejiny/dejiny-pavlinskej-rehole/> [cit. 30. 7. 2024]. Alebo *Pavlínski velikáni* [on-line]. Dostupné na internete: <https://sites.google.com/site/pavlini700rokov/pavl%C3%ADnski-velik%C3%A1ni?authuser=0> [cit. 4. 8. 2024].

v ktorom sa nachádza. Za svoj cieľ tiež považujem vytvoriť zdroj, zameraný kompletne iba na kláštor Mariánska Čeľaď a rád pavlínov, ktorý by záujemcovia o túto problematiku vedeli v budúcnosti použiť a čerpať z nej potrebné informácie.

V prvej kapitole som sa zameral na pavlínsky rád, pod ktorým bol kláštor spravovaný až do roku 1786. V rámci podkapitoly som sa zameral, ako na históriu pavlínskeho rádu, tak i na ich pôsobenie v Uhorskom kráľovstve, následne na území dnešného Slovenska, na históriu ich evidovaných kláštorov a na ich zameranie z cirkevného hľadiska.

V druhej kapitole sa nachádzajú nadobudnuté poznatky o kláštore Mariánska Čeľaď od času jeho založenia až po súčasnosť. Táto kapitola je rozdelená na štyri podkapitoly.

Prvá podkapitola obsahuje poznatky zamerané na kláštor pod správou rádu pavlínov od čias založenia kláštora až po jeho zrušenie patentom Jozefa II.[12] Ide napríklad o nadobudnuté majetky kláštora, inventár kláštora, situácia počas osmanských nájazdov, až po udalosti v čase vydania patentu Jozefa II. o zrušení „neužitočných" rádov a kláštorov na území Uhorska.

V druhej podkapitole je obsahom práce stav kláštora od zavedenia patentu Jozefa II. až po rok 1945. Okrem udalostí počas tohto obdobia, ktoré je možné nadobudnúť prostredníctvom zdrojov, táto podkapitola obsahuje i prvky v oblasti architektúry a vzhľadu kláštora po jeho rekonštrukcii v druhej polovici 18. storočia.

V tretej podkapitole sú údaje o období kláštora pod národnou správou, ktoré siahali až do roku 1989. Okrem konkrétnych správcov kláštora sa v podkapitole nachádzajú i spracované údaje o poslednej obyvateľke kláštora, rekonštrukcii objektu a o festivale mládežníckych klubov, ktorých súčasťou boli aktivity zamerané pre mládež.

Štvrtá a posledná podkapitola je zameraná na aktuálny stav kláštora, ktorý som spracoval na základe vlastných poznatkov a práce, ktorá bola zameraná na výskum zostatkov kláštora v snahe o možnú rekonštrukciu aspoň častí objektu. Pre zobrazenie aktuálneho stavu a toho, čo zostalo resp. nezostalo, som použil komparatívnu metódu a porovnal som ho so stavom kláštora po jeho rekonštrukcii v 18. storočí.

Počas tvorby práce som použil všetky voľne dostupné pramene z ktorých som načerpal poznatky o Mariánskej Čeľadi a ráde pavlínov. Išlo o monografie, zborník, internetové zdroje,

[12] 7. 2. 1786 bol oficiálne zrušená rehoľa pavlínov v Uhorsku. Zasiahlo to 90 kláštorov, z toho 28 v Uhorsku. In AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 6.

kvalifikačné práce, kroniky, schematizmy, časopis, zdroje v digitalizovanej verzii i archívny prameň z trnavskej arcidiecézy.

Z metodologického hľadiska som použil niekoľko metód. Išlo o priamu metódu, progresívnu metódu, retrospektívnu metódu a komparatívnu metódu. Počas práce som mal problém s jazykovou bariérou, no najväčším problémom bol nedostatok dostupných prameňov, z ktorých sa dalo čerpať počas bádania.

1 Rehoľa pavlínov

1.1 História pavlínskeho rádu

Rád pavlínov má svoj pôvod v zlúčení dvoch pustovníckych komunít. Prvá komunita bola v Patačských vrchoch blízko Jakabhegy, neďaleko Päťkostolia, a to už za vlády kráľa Ondreja II. (1205 – 1235). Druhá komunita sa nachádzala v okolí Kostolíka sv. Kríža v Pilišských vrchoch juhovýchodne od Ostrihomu. K zjednoteniu oboch komunít došlo v priebehu 13. storočia.[13] V 13. storočí v naddunajských lesoch v Uhorskom kráľovstve viedlo mnoho ľudí pustovnícky život a mnohí chceli svoj život zasvätiť Bohu. Biskup Bartolomej z mesta Pécs videl reformu, ktorú robili cisterciáni a takúto reformu duchovného života chcel urobiť i v Uhorsku. Rozhodol sa týchto ľudí zhromaždiť a poskytnúť im jednu regulu. To sa mu podarilo a v roku 1225 dal podnet na vznik komunity napísaním reguly. Zároveň prvý kostol, ktorý biskup Bartolomej založil bol zasvätený sv. Jakubovi a k nemu bol postavený i neveľký kláštor na kopci Patacs, dostavaný bol okolo roku 1250. V mnohých reholiach býva zvykom, že patrón je zároveň i zakladateľom rádu avšak pri ráde pavlínov to bolo inak. Ostrihomský kanonik Eusébius sa rozhodol viesť pustovnícky život a keďže si všimol, že pustovníkov na Pilišských vrchoch je veľmi veľa dospel k istému rozhodnutiu. Eusébius sa rozhodol, že týchto pustovníkov zhromaždí na jedno miesto a spoločne so svojimi prvými žiakmi Štefanom a Benediktom vytvorí kláštorný spôsob života. Spoločne založili na Pilišských vrchoch kláštor svätého Kríža, kde ihneď začali žiť podľa vzoru svätého Pavla prvého pustovníka a zároveň prehlbovali úctu k Panne Márii. Takto vznikla druhá vetva rádu. Po smrti biskupa Bartolomeja z Pécs došlo k spojeniu týchto dvoch vetiev, a to bol začiatok tradičnej pavlínskej rehole. Boli prijaté reguly biskupa Bartolomeja a za patróna si zvolili svätého Pavla prvého pustovníka.[14] Po zlúčení oboch komunít sa rehoľa pavlínov rýchlo rozšírila na území Uhorska resp. na území dnešného Slovenska, napríklad: Trebišov, Trnava[15], Lefantovce[16], Marianka a Slovenské Nové Mesto.

---

[13] HUŤKA, Miroslav. *Počiatky Rehole pustovníkov sv. Augustína v Uhorsku a vznik ich samostatnej provincie* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2015/01/05.pdf > [cit. 14. 8. 2024].

[14] *Dejiny pavlínskeho rádu* [on-line]. Dostupné na internete: <http://pavlini.sk/dejiny/dejiny-pavlinskej-rehole/> [cit. 30. 7. 2024].

[15] 2. marca 1652 prevzali pavlíni v Trnave svoj prvý dom, v ktorom sa usadili dvaja pavlínski kňazi. V septembri roku 1657 druhý dom, oba na Pavlínskej ulici. Bola tu zriadená aj dočasná rezidencia. V roku 1671 prevzali pavlíni od mesta a od ostrihomského arcibiskupa Juraja Selepčéniho-Pohronca takmer celkom ukončenú stavbu kostola, ktorú od 20. rokov 17. storočia budovali na mestskom pozemku reformovaní evanjelici. Stavbu dokončili v roku 1646. Po odovzdaní kostola reholi si pavlíni udržali budovu fary a školy na istý čas. RADVÁNI, Hadrián. K činnosti pavlínov v Trnave. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku. Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15. – 16. okt. 1993*. Trnava 1994, s. 225.

[16] Prvá zmienka o kláštore pochádza z roku 1369, kedy Michal daroval kostolu sv. Jána Krstiteľa a paulínom 100 jutár oráčin a lesa v bezprostrednom okolí kostola, polovicu mlyna v Bádiciach, vinicu v Horných Lefantovciach a každoročne mal odovzdávať 120 meríc obilia. Táto zmienka potvrdzuje výskyt kostola, ktorý je starší než gotický kláštor, ktorý bol k nemu pristavený. HLAVÁČKOVÁ, Miriam. Paulínsky kláštor v Horných Lefantovciach v r.

K tomu možno dodať, že v roku 1215, IV. lateránsky koncil nariadil, aby pri každej katedrále pôsobil *magister* gramatiky a pri každej metropole *magister* teológie na prípravu klerikov na kňazský stav. Toto nariadenie koncilu prispelo k postupnému zvýšeniu intelektuálnej úrovne uhorského kléru. [17]

Rád pavlínov bol prijatý a potvrdený svätou stolicou v roku 1308. Ešte v roku 1262 sa podarilo za podpory talianskeho teológa a najväčšieho predstaviteľa katolíckej filozofie Tomáša Akvinského získať požehnanie pre rád pavlínov od pápeža Urbana IV., no prijatie a schválenie rádu zo strany cirkevnej stolice trvalo dlhšie než sa očakávalo. 13. decembra roku 1308 kardinál a legát pápeža Klementa V. Gentilis dostal poverenie od pápeža, a tak schválil pavlínom v mene svätej stolice regulu sv. Augustína a tým oficiálne potvrdil rehoľu svätého Pavla prvého pustovníka.[18] V roku 1309 boli schválené prvé konštitúcie rádu.[19] K najväčšiemu

---

1369 – 1526. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku. Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15. – 16. okt. 1993*. Trnava 1994, s. 177.

[17] ĎURICA, Milan S. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. Bratislava 2007, s. 68.

[18] *Paulíni* [on-line]. Dostupné na internete: <https://farnostprivoz.cz/clanek.php?id=2298> [cit. 1. 8. 2024].

[19] Latinský názov rádu bol Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae, v preklade rád svätého Pavla prvého pustovníka. Ich mottom je Solus Cum Deo Solo - byť sám len s Bohom. Dva pavlínske kláštory boli obnovené na území dnešného Slovenska (po období zavedenia patentu Jozefa II.). Ide o pavlínsky kláštor v Trnave (od 1997) a vo Vranove nad Topľou (od 1990). Obnovené boli aj kláštory v Budapešti, v Pécsi a v Márianosztre. Obnova kláštorov priniesla so sebou aj zmenu charakteru kláštorov z pustovnícko–kontemplatívnych na kontemplatívno–apoštolské. NEMEŠ, Jaroslav. *Stav bádania pustovníckych reholí na území Slovenska v stredoveku* [on-line]. Dostupné na internete: < https://cejsh.icm.edu.pl › articles-2037080.pdf.pdf0> [cit. 13. 1. 2025].

Rehoľa mala mariánsky charakter. To znamená, že medzi ich hlavné priority patrila úcta k Panne Márii. Prví členovia rehole sa zoskupovali hlavne z radov šľachty. Predstaveným rehole bol generálny prior. Jeho zástupca bol vikár. Delili sa na laických bratov a kňazov. Zatiaľ, čo laickí bratia boli svetské osoby, v neskoršom období najmä prostí ľudia častokrát nevzdelaní, oproti nim boli cirkevne vzdelané osoby v podobe kňazov. Odevom pavlínov bolo biele rúcho známe aj pod názvom habit s cingulom, čo bola šnúra obviazaná okolo pásu. Farba odevu bola veľmi dôležitá pre každý rád, pretože farbou sa od seba odlišovali. Ďalej nosili pavlíni škapuliar, čo bol široký pás látky s otvorom pre hlavu a ešte k tomu patrila kapucňa. Ľudovo boli nazývaní bieli mnísi. Pavlíni mali svoj vlastný erb v podobe palmy, ktorej kmeň podopierali z dvoch strán dva levy. Na palme je havran s hostiou v zobáku. Pavlínsku spiritualitu predstavovala meditácia, liturgia, jednoduchosť, apoštolské nadšenie pre pomoc blížnym, mariánska úcta, organizovanie pútí, vysluhovanie sviatostí a hlásanie Božieho slova. Venovali sa modlitbám, rozjímaniu i písomníctvu, duchovnej správe a práce v školách. Veľmi dôležité bolo pre nich i hospodárstvo, preto okolo kláštornej budovy museli byť i ďalšie objekty potrebné pre hospodárstvo: dielne, sklady, ovocné záhrady, včelíny, mlyny, rybníky, záhrady, nemocnice a kláštorné školy. ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 91 – 93.

Charakteristický pre tento rád je predovšetkým kult Matky Božej. S týmto sú spojené najmä mariánske svätyne, ktoré majú pavlíni dodnes pod svojou správou, a to sú na Slovensku: Mariánka a Šaštín, v Maďarsku Márianosztra a v Poľsku svätyňa v Čenstochovej. Spravovanie pútnických miest pavlínmi má pôvod ešte v čase vzniku pavlínskeho rádu. Prví pútnici, ktorých zhromaždil ostrihomský kanonik Eusébius si vybrali za svoju patrónku pannu Máriu, patrónku pútnikov a patrónku Uhorska. Vtedy sa začala veľká úcta a spravovanie pútnických miest pavlínmi. Pre pavlínov bola jednou z priorít i mariánska úcta a s tým je spojené aj to, že pavlíni dodnes opatrujú viaceré známe ikony matky Božej, napríklad ikonu čiernej matky Božej v Čenstochovej, alebo ikonu slziacej panny Márii vo Vranove nad Topľou. Z pohľadu zachovania pôstu patrili pavlíni k najprísnejším askétom. Ich základnou stravou bol chlieb, zelenina, ovocie a ryby. Pavlíni dôsledne a dôkladne dodržiavali pustovnícky život a radili sa k žobravým rádom. In *Matka Božia Čenstochovská* [on-line]. Dostupné na internete: <https://saletinirozkvet.webnode.sk/products/matka-bozia-censtochovska/> [cit. 3. 8. 2024].

Mužské rehoľné inštitúcie sa delia na po a) rády, b) kongregácie, c) spoločnosti. Rády sa delia: 1. mníšske, 2. kanonické, 3. rytierske, 4. križiacke, 5. mendikantské, 6. klerické. Podľa tohto delenia spadajú pavlíni do

rozmachu výstavieb kláštorov v Uhorsku došlo počas 13. storočia a 14. storočia a potrebné financie získali členovia rádov najčastejšie od šľachty.[20]

Rád pavlínov sa veľmi rýchlo rozšíril do celej Európy. Pavlíni mali svoje kláštory takmer na celom území Európy. V samotnom Uhorsku bol celkový počet pavlínskych kláštorov 109[21]. Z toho 99 kláštorov evidujeme v dnešnom Maďarsku. Druhý najväčší počet pavlínskych kláštorov bol v Dalmácii, kde sa rád pavlínov rozšíril najviac. Bolo tu celkovo 50 pavlínskych kláštorov a práve tu začali používať pavlíni prvýkrát misál a breviár.[22] V Uhorsku vzniklo medzi 14. – 18. storočím desať pavlínskych kláštorov, ktorých lokalita je na území dnešného Slovenska[23]. V Horných Lefantovciach (1369), v Mariánke (1377), v Beckove (1430), v Trebišove (1502), vo Veľkých Lovciach (asi 1512), v Trnave (1652), v Kežmarku (1670), vo Vranove nad Topľou (1672), v Skalici (1672) a v Šaštíne (1733).[24] Rád by som spomenul, že rád pavlínov bol taktiež pri vzniku najväčších a najznámejších pútnických miest na území dnešného Slovenska, a to Mariánky a Šaštína. Rád pavlínov sa v priebehu 16. storočia, rozšíril aj za hranice Európy. Počet pavlínskych kláštorov bol zhruba 300, ide o celkový počet pavlínskych kláštorov vo svete, pričom tretina z tohto počtu sa nachádzala na území Uhorského kráľovstva. Príčina ich značného rozšírenia mimo územia Európy bola spôsobená predovšetkým osmanskými expanziami v 16. storočí. Osmani počas svojich výprav zničili desiatky kláštorov, knižníc a archívov po celom Uhorsku. Následkom toho mnohí pavlíni

mníšskych rádov. ZEMENE, Marián. O rehoľníctve na Slovensku. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku. Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15. – 16. okt. 1993*. Trnava 1994, s. 41 – 42.

[20] Vo väčšine prípadov sa kláštory stavali v mestách, no boli aj prípady kedy sa stavali mimo miest na pustine. Tak to bolo aj v prípade pavlínov. Miesta, kde boli stavané ich kláštory mali zväčša charakter pustatín, vysokých hôr a boli v blízkosti lúk a lesov. Príčinou stavieb mnohých pavlínskych kláštorov na pustatinách bolo spôsobené práve kvôli ich zameraniu. Keďže ich predovšetkým tvorili pustovníci, ktorí boli zameraní na duchovné rozjímanie osamote, tak na to potrebovali predovšetkým vhodné miesto. Napriek tomu pavlíni žili dvojakým životom. Ten prvý bol život pustovníka, ale keďže od vzniku rádu do ich kláštorov prichádzali pútnici bolo nutné sa týmto pútnikom venovať aj po duchovnej stránke, takže popri duchovnom živote rád pavlínov značne rozvinul i bohatú pastoračnú činnosť prostredníctvom pastorácie pútnikov, s tým sú spojené činnosti ako: organizovanie pútí, udeľovanie sviatostí a spovedanie. In *Pešia púť* [on-line]. Dostupné na internete: <http://pavlini.sk/pesia-put/> [cit. 29. 10. 2024].

[21] V danom čase bol rád pavlínov druhým najpočetnejším rádom v Uhorsku, čo sa týka počtu kláštorov a členov rádu. Pred nimi boli len členovia rádu dominikánov. MÚCSKA, Vincent. Rád benediktínov a jeho vývoj v stredoveku, s. 69.

[22] *Dejiny pavlínskeho rádu* [on-line]. Dostupné na internete: <http://pavlini.sk/dejiny/dejiny-pavlinskej-rehole/> [cit. 2. 8. 2024].

[23] Okolo roku 1400 bolo iba v Uhorsku 47 pavlínskych kláštorov dokopy, v roku 1470 ich bolo 51 a v roku 1526 dokopy 68. In AA Tt, f. KkM, Odd. 1971-2007, Šk. 1, č. 6.

[24] CHALUPKA, Leon. *Pavlínske kláštory na Slovensku* [on-line]. Dostupné na internete: <https://sites.google.com/site/pavlini700rokov/pavl%C3%ADnske-kl%C3%A1%C5%A1tory-na-slovensku> [cit. 1. 8. 2024].

opúšťali svoje kláštory a buď sa presunuli do iných pavlínskych kláštorov, ktoré neboli priamo ohrozené Osmanmi alebo opustili Uhorsko a odišli do zahraničia.[25]

V Uhorsku, v čase Márie Terézie (1740 – 1780) a Jozefa II. (1780 – 1790) boli pavlíni po františkánoch a jezuitoch tretím najpočetnejším rádom, čo sa týka počtu kláštorov i počtu rehoľníkov[26]. Obdobie vlády Jozefa II. bolo nielen pre pavlínov ale aj pre mnoho ďalších rádov zlomové. Jozef II. zaviedol takzvaný patent zrušenia neužitočných mníšskych rádov.[27] Medzi zrušené rehole patrili aj pavlíni. Nemohli zostať na území Uhorska, Českého kráľovstva, Rakúska, Bavorska a ani na území Svätej ríše rímskej. Časť z nich odišla do Poľsko-litovskej únie, kde sa udržali ešte v 18. a 19. storočí, no i tam boli pod veľkým tlakom. Nakoniec i tam bol ich rád zničený represiami Rusov, a tak zotrval v Poľsku už len jeden kláštor, a to na Jasnej hore, kde dodnes sídli generálne predstavenstvo rádu. Rád pavlínov sa začal v Európe obnovovať až po prvej svetovej vojne. No ich počty rehoľníkov aj počty kláštorov nikdy nedosiahli taký počet ako v stredovekom a novovekom období. Dnes vo svete existuje 71 pavlínskych kláštorov, v ktorých sa nachádza zhruba 500 mníchov. Vo väčšine ide o krajiny Európy ako sú: Poľsko, Maďarsko, Taliansko, Slovensko, Česko, Ukrajina, Veľká Británia, Nemecko, Chorvátsko, Francúzsko a v krajinách mimo Európy: v Egypte, v Kamerune, v Južnej Afrike a v Spojených štátoch amerických. Dodnes sa venujú rôznym apoštolským činnostiam ako sú: hlásanie Božieho slova, šírenie mariánskej úcty, duchovné sprevádzanie, práca s mládežou, s deťmi a rodinami, bratstvami a spravovaniu pútnických miest.[28]

Rád pavlínov mal mnoho známych členov. Jedným z najznámejších členov rádu bol Stanislaw Oporowski. Do rádu vstúpil v roku 1515 a vyššie vzdelanie získal na Jagelovskej univerzite v Krakove. Bol kazateľom a provinciálom pavlínov medzi rokmi 1536 – 1540. Počas svojho života sa tešil veľkej úcte medzi ľudom a po smrti bol ľuďmi uctievaný ako blahoslavený. Zaslúžil sa o obranu katolicizmu v Poľsku a obracal mnoho protestantov na katolícku vieru. Ďalším významným členom rádu bol Augustín Kordecký. Práve po ukončení štúdia v odbore teológia vstúpil do rádu pavlínov. Hoci bol rovnako významným kazateľom a obľúbený medzi ľudom ako vyššie spomínaný Stanislaw Oporowski najznámejšie sa zapísal, ako veliteľ obrany pavlínskeho kláštora na Jasnej Hore počas obliehania švédskou armádou v roku 1655. Hoci

[25] *Paulíni* [on-line]. Dostupné na internete: <https://farnostprivoz.cz/clanek.php?id=2298> [cit. 2. 8. 2024].
[26] Pozri prílohy, obrázok č. 1.
[27] SEGEŠ, *Kniha kráľov*, s. 256 – 258.
[28] *Paulíni* [on-line]. Dostupné na internete: <https://farnostprivoz.cz/clanek.php?id=2298> [cit. 4. 8. 2024].

bol nakoniec kláštor obsadený švédskou armádou, Kordeckého obranné jednotky úspešne odolávali niekoľko mesiacov.[29]

[29]*Pavlínski velikáni* [on-line]. Dostupné na internete: <https://sites.google.com/site/pavlini700rokov/pavl%C3%ADnski-velik%C3%A1ni?authuser=0> [cit. 4. 8. 2024].

2 História pavlínskeho kláštora Mariánska čeľaď

2.1 Rád pavlínov a Mariánska Čeľaď

Najmladší stredoveký konvent pavlínov Panny Márie sa nachádza v lese na úpätí Pohronskej pahorkatiny medzi obcami Čechy a Podhájska, dnes v katastrálnej časti obce Veľké Lovce - Mariánska Čeľaď.[30] Konkrétne sa kláštor Mariánska Čeľaď[31] lokalizuje na západnom svahu Pohronskej pahorkatiny pri východnej časti chotára, ktorý pokrývajú prevažne dubové a agátové lesy[32]. Najbližším mestom od kláštora sa nachádzajú Šurany vo vzdialenosti 15 kilometrov juhozápadne od kláštora.[33] Mariánska Čeľaď sa prvýkrát spomína ako osada v listine kráľa Gejzu I. z roku 1075. Bola majetkom benediktínskeho opátstva v Hronskom Beňadiku až do začiatku 13. storočia. Následne patrila ostrihomskému arcibiskupstvu, a po roku 1210 sa uvádza pod názvom Solad ako početne osídlená roľnícko-remeselná osada. V tomto období tu bola postavená kaplnka. Dôkazom toho je listina ostrihomského arcibiskupa Jána, ktorý vyhovel žiadosti kustóda Michala.[34]

Pred príchodom na Mariánsku Čeľaď pavlíni údajne sídlili na majeri dnešnej obce Maňa.[35] Z Mane sa pavlíni presťahovali na osadu Mariánska Čeľaď. Kedy došlo k tomuto presťahovaniu sa dodnes nevie (pavlíni sa na osadu Mariánska Čeľaď presťahovali zrejme v tesnom časovom súvise po výstavbe kláštora. Nevieme v ktorom roku bol kláštor postavený, ale predpokladá sa, že existuje veľmi tesný súvis medzi výstavbou kláštora a jeho potvrdením od uhorského kráľa, a teda i približným obdobím príchodu pavlínov do osady Mariánska Čeľaď – pred rokom 1517)[36]. V roku 1506 Imrich Czobor predal svoj majetok v Podhájskej[37] a v osade Mariánska Čeľaď Františkovi Harasztimu a jeho zaťovi Žigmundovi Lévayimu. V roku 1509 sa palatín Uhorska Imrich Perényi pridal k donácii, ktorou František a Žigmund poskytli

[30] NEMEŠ, Jaroslav. *Stav bádania pustovníckych reholí na území Slovenska v stredoveku* [on-line]. Dostupné na internete: < https://cejsh.icm.edu.pl › articles-2037080.pdf.pdf0> [cit. 13. 1. 2025].
[31] Pôvodné meno Mariánskej Čeľade, ktorej ľudovo hovoria Máriačalád bolo „Zalat“, čo znamená čeľaď, alebo család čiže rodina. Tento názov sa vyskytuje na jednej z darovacích listín Ľudovíta II. Jagelovského. Prídavok „Mariánska“ je neskoršieho pôvodu, keď kostol a kláštor zasvätili Panne Márii. In AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 2.
[32] Pozri prílohy, obrázok č. 3 a obrázok č. 4.
[33] SÜLE, Peter. *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Lučenec 2005, s. 339.
[34] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 91.
[35] Pôvodne sa nazývala konkrétna oblasť Gedra – časť obce, ktorá sa dnes nazýva Maňa, kde mali pavlíni kláštor, ktorý boli zničený v 2. pol. 15 stor. V roku 1875 boli nájdené zbytky a pivnica tohto kláštora. ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 93.
[36] Existujú rôzne teórie, jedna z nich je rok 1512, kedy sa malo začať so stavbou rozsiahleho kláštorného komplexu. In AA Tt, f. KkM, Odd. 1971-2007, Šk. 1, č. 2.
[37] Pôvodne išlo o Belek, teda časť dnešnej obce Podhájska, ktorá vznikla v roku 1960 zlúčením obce Belek a Svätuša. Všade tam kde uvádzam pojem Podhájska v texte išlo pôvodne o Belek. *Obec Podhájska* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.obecpodhajska.sk/obec-2/informacie-o-obci/historia-obce/> [cit. 16. 8. 2024].

majetky, (ktoré nadobudli od spomínaného Imricha Czobora) kláštoru Blahoslavenej Panny Márie v Mariánskej Čeľadi. Rád pavlínov sa tešil veľkej obľube a do darov dostávali mnohé majetky najmä od zemepánov. Pred rokom 1512 sa Lévayi a Haraszti stali majiteľmi pozemkov v osade Mariánska Čeľaď a v roku 1512 darovali tieto pozemky i s majetkami v Podhájskej pavlínom, pričom súčasťou bola aj samotná pustatina Mariánska Čeľaď.[38]

Presný rok založenia kláštora sa nevie, ale jestvuje tesná súvislosť medzi rokom založenia kláštora a rokom darovania majetkov pavlínom. V roku 1517 uhorský kráľ Ľudovít II. potvrdil založenie kláštora Mariánska Čeľaď. Ešte predtým, v roku 1512 Peter a Gregor Forgáchovci privolili časť pozemku v Podhájskej[39] pre hrádzu rybníka bratov mníchov z osady Mariánskej Čeľade. V roku 1518 Alžbeta Somogyová darovala kláštoru lúku na kosenie v chotári Veľká Beša a jeden dom v Ini. V roku 1521 Ján Čech z Ludaníc im daroval svoju pustu Somogyfalva v Tekovskej župe. V roku 1524 Žigmund Lévayi vyhotovil schvaľovaciu listinu, ktorou ludanický farár Žigmund daruje pavlínom dve vinice a svoj dom v Ludaniciach. V roku 1525 bola vydaná darovacia listina Ľudovíta II. podľa ktorej mali pavlíni obdržať plynúce príjmy osady Veľké Lovce, kam oficiálne spadali.[40] Počas rokov 1542 – 1550 bolo pod kláštorom vybudované refúgium s rozsiahlymi podzemnými chodbami. Pavlíni sa z dôvodu obáv pred osmanskými vpádmi presunuli z Čeľade do bratského kláštora pavlínov v Horných Lefantovciach. Zrejme odišli len vyšší predstavitelia rehole a frátri zostali v Mariánskej Čeľadi a spravovali majetky. Generálny predstavený rehole mal svoje sídlo v kláštore sv. Vavrinca pri Budíne. Keďže ho Osmani obsadili generálny predstavený Valentín II. musel utiecť. Je možné, že sa zdržal i v Mariánskej Čeľadi, ale nemohlo to byť dlho, nakoľko aj táto oblasť bola ohrozená Osmanmi. Tu uvádzam správu Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody: *„Turecké nebezpečenstvo sa stalo trvalo hrozbou aj pre pavlínov v Mariánskej Čeľadi, najmä po roku 1545, kedy sa množstvo a sila nájazdov vzhľadom na celkovú situáciu a pomer síl oboch táborov znásobila. Močaristá pôda a lesná zátarasy doplnené v nekrytých miestach palisádovým opevnením a valmi tvorili pre nepriateľa ťažko prekonateľnú prekážku. Najviac, niektoré historické pramene uvádzajú, že kláštorná budova mala charakter pevnosti, s rozľahlou sieťou kazemát a spojovacích chodieb, vyúsťujúcich na skrytých, od objektu vzdialených miestach.“*[41] V roku 1550 vykradli kapitáni banských miest zariadenie kláštora. Melichar Balassa, hlavný kapitán uhorských vojsk dal odviezť zvon

[38] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 93.
[39] V prameňoch sa uvádza pojem Senča. Išlo o časť dnešnej obce Podhájska. *Obec Podhájska* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.obecpodhajska.sk/obec-2/informacie-o-obci/> [cit. 8. 10. 2024].
[40] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 94.
[41] PORUBČAN, *História pavlínskeho kláštora*, s. 22.

z kostola na odliatie dela. Ešte v tomto roku pavlíni protestovali proti činom Mateja Angyala, ktorý im násilne vzal vinohrad v Trávnici[42]. Mnísi preto požiadali o pomoc Ferdinanda I. Ten prikázal listinou z roku 1554 kastelánovi levického hradu, aby zariadil vrátenie majetkov pavlínom. V roku 1570 prenajali pavlíni osadu i s kláštorom v Mariánskej Čeľadi grófovi Šimonovi Forgáchovi, keďže z Lefantoviec sa majetky ťažko spravovali a vrátiť sa odmietli, nakoľko tu stále bola veľká hrozba v podobe Osmanov.[43]

Pavlínom boli vrátené aj majetky v Podhájskej od grófa Mikuláša Esterházyho, (ktorý si ich vyžiadal od Štefana Bocskaia) a následne im boli vrátené aj majetky v Želiezovciach[44] od svodínskeho kapitána Tomáša Ornaia, ktorí ich pavlínom násilne odcudzil. Začiatkom 17. storočia v protireformačnom období sa z kláštora v Čeľadi stalo vysunuté protireformačné stredisko, ktoré podporoval Peter Pázmány. Okrem prestavby kláštora počas raného baroka dal Pázmány rozšíriť v tom istom slohu i kláštorné staviská a majetky. Po roku 1684 kláštor nadobudol majetok dnešných obcí Hul a Radava. V rokoch 1663 – 1685 bol kláštor obsadený Osmanmi. Práve v tomto období nastala kuriózna situácia. Pavlíni museli Osmanom odovzdávať predpísané naturálne poplatky, aby tým pádom mohli vyberať cirkevné poplatky. Pobyt Osmanov v Uhorskom kráľovstve zanechalo svoje následky, a to sa týkalo aj mnohých pavlínskych kláštorov, ktoré boli zrovnané so zemou. V archíve kláštora Mariánska Čeľaď sa našiel zápis výpovede jedného osadníka ako opísal Osmanov. Osadníci z Mariánskej Čeľade znášali ťažké chvíle aj počas povstania Františka II. Rákociho. Rákociho vojsko obsadilo Nové Zámky i hrad Šurany v roku 1704[45] a jeho vojsko sa zdržiavalo v kláštore a v jeho okolí dlhšiu dobu. Značne poničili budovy kláštora. V roku 1710 prebiehali v tejto oblasti boje, nakoľko cisárske vojská generála Heistera boli utáborené v lese asi 1,5 km od kláštora. Rákociho jednotky tu utrpeli ťažkú porážku. Na pamiatku generála, bola pomenovaná časť územia, kde malo dôjsť k boju neďaleko kláštora s názvom Hastrgáň.[46]

Po uzavretí mieru v Satmári v roku 1711 sa pavlíni vrátili na svoje majetky v Mariánskej Čeľadi. Mnísi však opäť museli vybudovať zničené staviská. Kláštor bol prebudovaný do

[42] Trávnica sa spomína pod pojmom Fíš. Dnes už nesie obec názov Trávnica. *Obec Trávnica* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.obectravnica.sk/zivot-v-obci/mozaika/povod-nazvu-obce-fys-travnica-171sk.html> [cit. 7. 10. 2024].
[43] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 95.
[44] Jednalo sa pôvodne o Hronskú Mikulu, čo bola časť dnešného mesta Želiezovce. *Mesto Želiezovce* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.zeliezovce.sk/mesto/historia/> [cit. 8. 10. 2024].
[45] V roku 1708 Rákoci mal pod kontrolou už len malú časť Uhorska. V septembri 1710 Rákociho prišiel o Nové Zámky, čo predstavovalo jeden z jeho najväčších vojenských neúspechov. BADA, Michal. *Slovenské dejiny II. 1526 – 1780*. Bratislava 2017, s. 175 – 176.
[46] Samota bola nazývaná ako Heistergáň – podľa generála Heistera. Skrátený názov zaviedli francúzski kartografi počas panovania Márie Terézie. ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 99.

barokového štýlu[47]. V prvej polovici 17. storočia začalo na území Uhorského kráľovstva prenikať barokové umenie prostredníctvom talianskych staviteľov, ktorých pozvali Habsburgovci na výstavbu protitureckých fortifikačných stavieb, nových sakrálnych i svetských stavieb. Novým prvkom bola dvojvežová fasáda vychádzajúca zo staršej stredoeurópskej tradície. Podmienky pre rozvoj barokového umenia sa vytvorili na začiatku 18. storočia, kedy bola osmanská armáda definitívne vytlačená z Uhorska. Nové smery v barokovej sakrálnej architektúre reprezentujú nové kláštorné kostoly v Bratislave z prvej polovice 18. storočia, najmä kostol trinitárov s konkávne riešenou fasádou a oválnou loďou.[48] Výstavba, resp. prestavba kostola a kláštora Mariánska Čeľaď sa realizovala v roku 1749 z príjmov majetkov rádu a príspevkov od Magdáleny Baloghovej, veľkostatkárky v Trávnici. Práve trávnickí farári mali s pavlínmi nejeden problém. Trávnický farár Jozef Štefanovič sa sťažoval, akým právom pripúšťajú otcovia pavlíni na filiálke v Podhájskej do svojej súkromnej kaplnky obyvateľov k slyšaniu omše. Na druhej kanonickej vizitácii, ktorú vykonal tekovský arcidekan Ján Filo 13.10. 1779 sa prízvukovalo, že majer Mariánska Čeľaď podlieha právomoci trávnického farára a i pustatina Podhájska a Somogy. O súkromnej kaplnke pavlínov v Podhájskej sa píše, že na základe vyjadrenia generálneho ostrihomského vikára Františka Bertholda musia v nej pavlíni slúžiť sv. omšu a hlásať Božie slovo i naďalej. Ďalej sa píše, že k Mariánskej Čeľadi patrí i majer, nad ktorou mali trávnickí farári duchovnú právomoc. Ešte tam bola jedna sťažnosť na otca Lukáša Kardoša, ktorý bral šesťnástinu z vinohradov pri Lule a desiatok od majetkov v Somogy, hoci právo na tieto poplatky mal mať trávnický farár. Mimo sťažností farári priznali, že pavlíni ochotne pomáhajú v pastorácii.[49]

Na Trávnici bola ešte jedna kaplnka, ktorú spravovali pavlíni, ale iba 1/3 príjmov patrila práve im. V Podhájskej mali okrem kaplnky pavlíni už len hospodárske budovy. Napríklad v roku 1774 bola v Podhájskej postavená veľká stodola s obilnou sýpkou, na ktorej bol vyobrazený erb pavlínov. Zvyšky obydlia pretrvali až do roku 1850. Pavlíni v Podhájskej založili v roku 1748 i katolícku školu. Vieme to na základe záznamov trávnického farára Kováča. Išlo o drevenú budovu, ktorá slúžila až do roku 1890. Budovanie zničených objektov kláštora sa začalo v roku 1749. 12. augusta 1749 veľkovaradínsky biskup Pavol Forgách položil základný kameň do steny kostola a do stredného múru sanktuária boli uložené relikvie svätých. Spoločne uložili i písmo na pergamene s popisom páchaných neprávostí Osmanov[50]. Obnovená budova

[47] Pozri obrázok č. 8 v prílohách. Podoba kláštora v štýle baroka.
[48] PORUBČAN, *História pavlínskeho kláštora*, s. 28.
[49] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 98 – 99.
[50] Pozri prílohy, obrázok č. 2.

kláštora bola dvojposchodová v barokovom slohu, v tvare štvorca a v strede upraveným dvorom pričom mala viac ako 100 okien[51]. Kostol mal dve veže a krásne stĺpy. Bol postavený v monumentálnom štýle a kvôli jeho výzdobe ho nazývali bazilikou.[52] Boli tu veľmi cenné a krásne maľby, fresky a majstrovské diela. Nástenné maľby z roku 1776 boli z rúk maliara Jána Bergla. Majetky kláštora boli vyčíslené v danom čase na 4000 ha pôdy a 900 ha lesov. K príjmom patrili i dôchodky z hostincov vo Veľkom Ďuri[53]. Okrem kostola, botanickej záhrady s teplomilnými rastlinami patrili ku kláštoru aj termálne kúpele.[54] 9. 2. 1781 sa konala slávnostná vysviacka kostola a kláštora. Pavlíni mali v Mariánskej Čeľadi aj sídelnú kapitulu svojho rádu. Posledná provinčná kapitula rehole pavlínov sa v Uhorsku konala práve v Mariánskej Čeľadi 29. mája 1785. Rozhodovalo sa na nej o sporných otázkach nosenia brady a fúzov. Jednali aj o jednotnom rehoľnom obleku nakoľko najmä mladí rehoľníci tieto predpisy zanedbávali. V Rakúsku a v Dalmácii už na začiatku 17. storočia boli členovia rehole proti noseniu brady. Bol to obrovský spor a rokovania medzi Rímom a predstavenstvom rehole trvali od roku 1755 – 1757. Na poslednej kapitule bolo vydané prísne nariadenie, aby bradu a fúzy nosili rehoľníci i naďalej a odievali sa v jednotnom rúchu, kto by toto nezachoval stratil by volebné právo resp. privilégiá. Kláštor v Mariánskej Čeľadi mal aj svoju knižnicu s 1184 zväzkami a ich hodnota bola vyčíslená na 398 zlatých.[55] 7. februára 1786 prišla pre kláštor ťažká rana v podobe dekrétu Jozefa II., ktorým zrušil rehoľu pavlínov v Uhorsku. Na Mariánsku Čeľaď 30. marca 1786 prišla úradná komisia na čele so županom Jozefom Ürményim, ktorí zahájili svoju činnosť.[56] Podľa úradného inventára bol majetok kláštora v hodnote 143 732 zlatých. Pavlíni hospodárili dobre, nenašli sa žiadne dlžoby a rád bol životaschopnou rehoľou, čo dokazujú bohaté knižnice a vedecká činnosť členov. Rehoľníci, ktorí zložili slávnostné sľuby mohli ešte 5 mesiacov používať budovu kláštora, frátri len 4 týždne. Po tejto lehote museli všetci rehoľníci opustiť priestory kláštora. V tomto čase sa spomínajú v kláštore Mariánska Čeľaď: prior Lukáš Kardoš, mnísi: Július Baloni, Anzelm Bilnický, Ondrej Dudáš, Eusébius Kiss, Václav Pobuda, Melichar Žigeri, Juraj Valonyar, František Hubert a Štefan Kováč. Spomínajú sa ešte aj ďalší dvaja muži, ktorí boli pri mníchoch

[51] Pozri prílohy, obrázok č. 5 a obrázok č. 6.
[52] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 102.
[53] Pôvodne sa uvádza názov Dekeneš. *Obec Veľký Ďur* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.velkydur.sk/historia-.html0> [cit. 16. 8. 2024].
[54] BEŇOVÁ, Jana. Máriačalád možno obnovia: Cirkev pátra po dokumentoch o kláštore paulínov z 15. storočia. In *SME*, 2007, roč. 15, č. 145, s. 18.
[55] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 103.
[56] Do kláštorov boli vyslaní kráľovskí komisári, ktorí oboznámili rehoľníkov o zrušení kláštora, prevzali kľúče i súpis kláštorného majetku. Okrem budovy išlo aj o pozemky, knihy a nábytok, ktoré boli najčastejšie rozpredané. Peniaze sa použili na zakladanie škôl, farností a zaopatrenie starých a chorých členov rádu. PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Slovenské dejiny III. 1780 – 1914*. Bratislava 2014, s. 18.

a zároveň boli súčasťou Slovenského učeného tovariršstva, bol to Alojz Pucsek a Július Dvořák.[57] Chorí a starí členovia dostali na mesiac 16 zlatých zo štátnej pokladnice a väčšina mladých sa buď stala kňazmi alebo zaujali katedry škôl. V osade boli v danej dobe zistené 4 obytné budovy s počtom 35 obyvateľov. Duchovnú správu prevzala fara a kostol vo Veľkých Lovciach, postavené boli v roku 1787. Archív kláštora bol zakopaný v Klokočovom jarku, kde bol v 19. storočí nájdený a uložený v Rakúskom štátnom archíve vo Viedni.[58]

2.2 Mariánska Čeľaď po zrušení rádu pavlínov

Po zrušení kláštorov došlo k reorganizovaniu úradov v Uhorsku. Krajina bola rozdelená na dištrikty. Mariánska Čeľaď patrila do šalianskeho dištriktu, a tak to platilo až do roku 1905.[59] Majetky kláštora po jeho zrušení prevzala uhorská kráľovská komora a výnos sa používal na školstvo či udržiavanie cirkevných objektov. Panstvo v osade Mariánska Čeľaď spravoval išpán a hlavným hospodárskym úradníkom bol provízor. Právne záležitosti riešil právnik so sídlom v Čeľadi a lesné hospodárstvo riešil lesník so sídlom v Čate. Existuje mnoho účtovných kníh v Štátnom archíve v Bratislave ohľadom lesného a poľného hospodárstva. Ako dva zaujímavé záznamy, by som uviedol presun zvonov z Mariánskej Čeľade do Tešedíkova alebo žiadosť o poskytnutie palivového dreva z tunajších lesov pre kláštor františkánov v Nových Zámkoch.[60] V rokoch 1796 – 1811 bolo panstvo Mariánskej Čeľadi v prenájme podžupana tekovskej stolice Šimona Simonyiho. Počas rokov 1847 – 1859 ich mal prenajaté gróf Richard Gyijon. Po odchode pavlínov aj kostol prestal slúžiť svojmu účelu, nebol udržiavaný a omša sa konala raz do roka. V roku 1858 navštívil Mariánsku Čeľaď kardinál Ján „Krstiteľ“ Scitovský[61], ktorý si všimol krásne prostredie, v ktorom sa nachádzal veľký kostol s dvomi vežami a veľký kláštor. Následne zistil, že budovy najmä kostol sú v zlom stave. Rozhodol sa pozvať naspäť rehoľníkov a obstarať prostriedky na opravu, avšak svoj plán nakoniec neuskutočnil. Pre bádateľov je veľmi dôležitý a vzácny záznam Viktora Szokolyho, ktorý tiež navštívil tento kláštor v roku 1860 a podal o ňom nasledujúci opis. Konštatoval, *že jednotlivé cely a miestnosti prízemia sú v dobrom stave. Ostatné časti slúžia na skladovanie zrna. Chodba z prvého poschodia vedie*

[57] PORUBČAN, *História pavlínskeho kláštora*, s. 27.
[58] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 104.
[59] V roku 1809 počas Napoleonských bojov bol pod vedením Dr. Leopolda Windischa v kláštore Máriačalád zriadený poľný lazaret. In AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 2.
[60] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 105.
[61] Okrem toho bol aj biskupom v Rožňave a v Pécsi a od roku 1849 ostrihomským arcibiskupom. V marci 1853 ho pápež Pius IX. vymenoval za kardinála-kňaza. V tom istom roku slávnostne uviedol do Trnavy jezuitov, čo bolo ich prvé pôsobisko v Uhorsku od čias zrušenia rehole. Rovnako chcel obnoviť v Uhorsku i činnosť rádu pavlínov s čím súvisela i snaha o rekonštrukciu kláštora v Mariánskej Čeľadi. Žiaľ, svoj plán neuskutočnil. *Ján Scitovszký* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b4?autor_id=1471> [cit. 2. 9. 2024].

priamo do jednej z veží a odtiaľ na chór. Tam sa nachádzal pozostatok organu. Mozaiková mramorová podlaha bola poškodená a lavice odvezené do susedných dedín. Bočné steny sú okradnuté o bočné oltáre, trojitá oblúková povala je popraskaná a zriedkavé fresky vplyvom vlhkosti vyblednuté alebo poškodené padajúcou omietkou. V hĺbke kostola sa nachádza drevený oltár, ktorý je olúpený o ozdoby. ,,Knieža našej krajiny chcel pred dvomi rokmi kostol obnoviť, ale nikdy nebolo dostatok financií na tento účel.“ Takto znel opis kostola a kláštora od Viktora Szokolyho z roku 1860.[62]

Budovu kláštoru koncom júna 1863 zasiahla ťažká rana v podobe obrovského požiara a z veľkej časti vyhorela. Požiar ktorý vypukol po zásahu blesku zničil veže, strechu i vnútorné zariadenie druhého poschodia. Ohňom zničené časti boli po požiari odstránené a kláštorná časť sa o jedno poschodie znížila. Strop a strecha kostola sa už do pôvodného stavu nikdy neuviedli. Poškodené padajúce murivo stropu kostola ohrozovalo ľudí, a nakoniec úradným rozhodnutím nariadili jeho rozobratie. Z tehál sa získalo asi 90 000 kusov, ktoré boli dodané na výstavbu rímskokatolíckeho kostola i kostola pre reformovaných v miestnej obci. Do kostola sa rovnako tak preniesli sochy a baroková socha Panny Márie z priečelia kostola v Mariánskej Čeľadi v roku 1956. V rokoch 1890 – 1891 bol správcom panstva Mariánska Čeľaď Juhász Bálint, medzi rokmi 1892 – 1924[63] Arpád Szajbéli a počas rokov 1929 – 1935 bol správcom Jaroslav Brachter. Počas druhej svetovej vojny dostali pôdu na obrábanie viacerí drobní nájomcovia prevažne to boli maďarskí občania z obce Nesvady, ktorí tam spolu s rodinami boli ubytovaní. V roku 1942 tu táborili skauti novozámockého gymnázia pod vedením profesora Jána Thaina, ktorí robili prieskum podzemných chodieb kláštora. Obhospodarovanie pozemkov a užívanie budov v Mariánskej Čeľadi do roku 1945 riadili najmä maďarskí veľkostatkári ako správcovia alebo nájomcovia. [64]

2.3 Správa Mariánskej Čeľade po roku 1945

V rokoch 1945 – 1948 bol majetok Mariánskej Čeľade (ako súčasť cirkevných majetkov) pod národnou správou so sídlom v Kravanoch nad Dunajom. V danom čase riadil tunajšie hospodárstvo správca Foltýn. Následne tu dva roky hospodárili Štátne lesy. Na základe ich povolenia sa rozobrala i zostávajúca časť kostola. Rozoberali ju prevažne občania z okolitých

[62] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 106 – 107.
[63] V zápise o počte obyvateľov z roku 1897 sa uvádza za Nagylóth (Veľké Lovce) 1219 obyvateľov, z toho 97 obyvateľov bolo v kláštore Mariánska Čeľaď. Zápis vyhotovil farár Štefan Horánszky. In *Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis. Pro Anno A Christo Nato 1897* [on-line]. Dostupné na internete: <http://www.ppek.hu/facsimile/Schematismus_Cleri_Archidioecesis_Strigoniensis_1897_facsimile.pdf> [cit. 5. 2. 2025].
[64] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 107 – 108.

obcí. Materiál použili na výstavbu a opravu svojich domovov, ktoré boli zničené počas druhej svetovej vojny. V rokoch 1953 – 1954 bola rozobratá aj posledná časť kostola i krypta pod kostolom. V nasledujúcich rokoch bola dokonca rozobratá i časť podzemných priestorov pod budovou kláštora. Krypta pod kostolom bola murovaná do tvaru oblúka podobne ako ostatné priestory. Viedlo do nej 5 až 6 malých schodov. Pri rozoberaní a vyberaní tehly z podlahy kostola padala do krypty sutina, zbytky tehál a malty. Týmto bola krypta čiastočne zaplnená a pri úprave terénu zarovnaná. Zostáva neobjasnené ako sa zaobchádzalo s kostrami, ktoré sa tam nachádzali. Pri hlavnom vchode do kostola bol totižto v roku 1962 počas zemných prác objavený hromadný hrob. Mŕtve telá boli pri pochovávaní zasypané vápnom. Zrejme išlo o úmrtia na mor alebo choleru. Mŕtvoly počas epidémia neboli odvezené, ale boli zasypané.[65]

Od roku 1949 až do roku 1960 prevzal hospodárenie na pozemkoch aj budovách Štátny majetok – Palárikovo. V rozpätí týchto rokov tu pôsobili ako správcovia: Foltýn, Malovecký a Čurgaly. Za toto obdobie boli k Mariánskej Čeľadi pričlenené ďalšie hospodárske dvory: Lagáň, Hastrgáň, starý majer Dedinka, Farná, Syslík[66] a Kévalov majer s pozemkami vo Veľkých Lovciach. V osade bývalo v tomto čase asi 25 rodín. Boli tam dva dlhé domy a v každom bolo šesť jednoizbových bytov. Vodovod dotiahli pred budovy. V kláštore bol vodovod zriadený ešte pred druhou svetovou vojnou. V kláštornej budove boli zriadené dve kancelárske miestnosti, kuchyňa, jedáleň, obchod s potravinami a jedna trieda pre 1. – 4. ročník. Ešte tu bolo 8 bytov pre zamestnancov a skladové priestory. V roku 1956 bola vybudovaná dvoj bytovka s podpivničením v blízkosti kláštora. Byty boli dvojizbové s kompletným príslušenstvom. Škola bola v osade zriadená ešte pred druhou svetovou vojnou, v roku 1943. K jej zrušeniu došlo 1.9. 1967, čo bolo dôvodom odsťahovania všetkých mladších rodín so školopovinnými deťmi. Postupne došlo k likvidácii i živočíšnej výroby, kde väčšina ľudí pracovala.[67]

Od roku 1960 bola Mariánska Čeľaď začlenená do správy Štátneho majetku – Mikuláš[68]. Správcom sa stal Bohumír Koubek. Po prevzatí JRD vo Veľkých Lovciach v roku 1963 bola postupne likvidovaná živočíšna výroba a premiestňovaná do bývalých objektov JRD. Zároveň

[65] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 109.
[66] Syslík bola hájovňa, ktorá vznikla v roku 1918. Pozostávala z dvoch bytov a hospodárskych budov. Obývaná bola do roku 1970, následne zanikla. Veľký význam mal aj majer Lagáň. Pôvodný majer sa rozprestieral nižšie v doline. Dnes sa nachádza medzi obcami Podhájska a Radava. Jeho súčasťou bol aj Senčiansky majer. ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 123.
[67] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 109 – 110.
[68] Jednalo sa o Štátny podnik, resp. štátny majetok s názvom Mikuláš, ktorý bol v roku 1991 zrušený. *Štátny majetok Mikuláš* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.orsr.sk/vypis.asp?ID=7449&SID=9&P=0> [cit. 15. 10. 2024].

chátrali i obytné a hospodárske budovy a zostali neobývané. Ešte do roku 1973 bola budova kláštora Mariánska Čeľaď obývaná, kedy odtiaľto odišla posledná obyvateľka kláštora Emerencia Bachová. V roku 1969 mala budovu kláštora prevziať charita, ale pre nevyhovujúcu cestnú sieť a veľkú vzdialenosť od obce k tomu nedošlo. Uvažovalo sa o tom, že by do kláštora mohli byť umiestnené psychicky choré deti. Tiché prostredie by vyhovovalo, lenže nevyhovoval prístup do tejto oblasti a neboli k dispozícii ani financie na potrebnú rekonštrukciu kláštora.[69]

V roku 1970 bol kláštor vyhlásený za historickú pamiatku. Jeho správu prevzali pamiatkari a samotná budova kláštora slúžila ako depozitár Okresného múzea v Nových Zámkoch. O dva roky neskôr sa podarilo získať finančné prostriedky na rekonštrukciu strechy v hodnote 1,5 milióna korún. Najväčšiu zásluhu mali na tom pamiatkari v spolupráci s tajomníkom Národného výboru Michalom Galbavým. Strecha bola kompletne vymenená s rezivom a krytinou, aby nedošlo k poškodeniu muriva. Budova musela byť uzavretá a bola zabezpečená trvalá strážna služba. Následne bola vypracovaná správa s dokumentáciou o zámere pamiatkovej úpravy kláštora a jeho okolia. Tieto materiály boli vypracované promovanou historičkou Norou Hraškovou. Mariánska Čeľaď bola ako štátna pamiatka evidovaná pod číslom 380/1 – 498 v Slovenskom ústave pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody. Užívateľom tohto objektu bolo Okresné múzeum – Nové Zámky. Spracovaná dokumentácia na generálnu obnovu pamiatky počítala s využitím budovy na vyslovene kultúrne účely. Časť budovy mala však slúžiť ako doškoľovacie stredisko. Existuje zachovaný záznam z apríla 1976, ktorý je návrhom prognóznej úlohy pre vypracovanie územného riešenia pre obec Podhájska. Hlavný riešiteľ, inžinier a architekt Ján Komrska uviedol: *„Do vymedzeného územia kúpeľov a žriedel zahrnúť územie: Podhájska, Radava a Veľké Lovce – Mariánska Čeľaď*[70] *(bývalý kláštor) s využitím pre cestovný ruch. Objekt vo Veľkých Lovciach nutne vyžaduje pamiatkovú obnovu vzhľadom na jeho umelecko–historickú hodnotu.“*[71]

V rokoch 1972 – 1977 sa každoročne v letných mesiacoch konal na Mariánskej Čeľadi takzvaný „*Festival mládežníckych klubov*“ v rámci okresu Nové Zámky. Organizátorom bol

[69] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 110.
[70] V roku 1973 bol navŕtaný geotermálny prameň silne mineralizovanej vody v hĺbke takmer 2 kilometre v obci Podhájska. Táto voda je porovnateľná s vodou Mŕtveho mora. Voda má pri ústí takmer 80°C. V Mariánskej Čeľadi sa zrejme nachádzal tento liečivý prameň, ktorý sa na tomto mieste vyskytoval. To by súhlasilo s informáciou, ktorá sa nám zachovala z prameňov o zmienke termálnych kúpeľov v kláštore. Keďže v 70. rokoch 20. storočia došlo k realizácii vrtu v Podhájskej, tak samotný prameň zrejme v Mariánskej Čeľadi vyschol. *Geotermálny prameň v obci Podhájska* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.wellnesspodhajska.sk/sk/kupalisko/historia-kupaliska/1471> [cit. 4. 9. 2024].
[71] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 110 – 111.

Okresný výbor – Socialistický zväz mládeže spolu s miestnou organizáciou zväzu mládeže. Boli to trojdňové podujatia venované športovej činnosti mládeže a kultúre. Od roku 1991 až do roku 1997 sa v priestoroch Mariánskej Čeľadi každoročne konali počas letných prázdnin stretnutia kresťanskej mládeže (náhrada FMK po páde režimu). Tieto stretnutia boli tiež trojdňové. Vykonávali sa za účasti kresťanskej mládeže z celého regiónu. Ich obsahom boli športové akcie, rôzne súťaže kultúrne a zábavné podujatia, ale rovnako aj hodnotné duchovné aktivity. Okrem miestnych mladých ľudí sa na týchto stretnutiach zúčastnili aj duchovní predstavitelia ako bol napríklad: kaplán Marián Dragúň, rodák z obce Komjatice, ďalším bol kňaz Slavomír Hudec, pochádzajúci z mesta Šurany a miestny duchovní ThLic. Karol Krajči. Začiatok dňa bol sprevádzaný pobožnosťou a koniec dňa bol ukončený svätou omšou. Rovnako sa organizovali púte k blízkej kaplnke a aj na pútnické miesto „Studnička" pri obci Pozba. Boli organizované stretnutia a besedy s významnými osobnosťami duchovného života. Ubytovanie bolo zabezpečené v stanovom tábore. V roku 1991 sa stretnutia zúčastnili i deti z Černobyľu. Na prvom stretnutí bol prítomný i arcibiskup Ján Sokol – metropolita Bratislavsko-trnavskej arcidiecézy. Na ďalších stretnutiach boli prítomní: Mons. František Rábek – nitriansky pomocný biskup, Mons. Dominik Tóth, biskup Filo – pomocný biskup trnavský, biskup Rudolf Baláž z Banskej Bystrice a kardinál, zároveň nitriansky biskup Ján Chryzostom Korec.[72] Stretnutie mládeže sa konalo následne i v roku 1992, čoho dôkazom je aj záznam z obecnej kroniky Radavy, (ktorá susedí s obcou Veľké Lovce) a mládež z tejto obce sa zúčastnila i na omši v obci Veľké Lovce, ktoré sa konali priamo v priestoroch Mariánskej Čeľade. Citujem záznam z obecnej knihy: *Ako každý rok, tak i tento boli sv. omše na Mariánskej Čeľadi. Účastníkov bolo veľa. Naša mládež sa tu zúčastnila i vedomostného kvízu o náboženstve. Sv. omšu tu mal Arcibiskup J. Sokol, Metropolita Slovenska. OÚ prispel i finančnou čiastkou na tento kurz.*[73]

Spätne, v roku 1988 sa v priestoroch Mariánskej Čeľade začalo s výstavbou rekreačného zariadenia zo združených prostriedkov piatich okresných podnikov, za spoluúčasti krajskej odborovej rady ROH[74]. Projekt bol spracovaný v celku veľkoryso a riešil celoročné využitie budov. Boli projektované tri triedy školy v prírode s ubytovaním detí a cez letné mesiace malo

[72] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 111.
[73] *Obecná kronika. Obec: Radava*, s. 147.
[74] V skratke je to revolučné odborové hnutie. Išlo o odborové hnutie, ktoré bolo najmasovejšou spoločenskou organizáciou v ČS nakoľko bolo prakticky povinné. *Revolučné odborové hnutie* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.vtedy.sk/rok-1946:--zjazde-odborarov-vznika-jednotne-revolucne-odborove-hnutie> [cit. 4. 9. 2024].

zariadenie slúžiť ako – kuchyňa, jedáleň, hospodárske časti a športoviská[75]. Pri budovaní inžinierskych sietí a úpravách terénu došlo však k prepadu pôdy do podzemných priestorov – chodieb, pokračujúcich v dvoch smeroch od budovy kláštora[76]. V tejto súvislosti bolo potrebné a nevyhnutné vykonať nový geologický prieskum územia a následne prepracovať projekty zakladania stavby. Tam nastal vo výstavbe niekoľko mesačný sklz. V letných mesiacoch v roku 1989 sa podľa nového projektu vybudovala základová doska pod celou plochou zo železobetónu. Bol dovezený stavebný materiál, kvádre, preklady a ďalšie druhy stavebného materiálu. Prišiel koniec roka 1989 a ten priniesol zmenu politického systému. Prišlo k rozpadu a likvidácii mnohých podnikov: OSP, OPMP, Renokov, Komunálne služby a iných organizácii zainteresovaných na výstavbe. Zariadenie stavby kláštora a pripravený materiál sa rozobrali a viacej sa už vo výstavbe nepokračovalo. Budova kláštora Mariánska Čeľaď a poľnohospodárska pôda boli v rámci reštitúcii prinavrátené pôvodnému vlastníkovi, teda cirkvi.[77]

2.4 Novodobý pohľad na štruktúru kláštora Mariánska Čeľaď

Vzhľadom na to, že z kláštora Mariánska Čeľaď je v dnešných dňoch už len jedna veľká ruina a na základe nej je až nemožné pre bežného človeka počas návštevy tohto objektu zistiť po akom priestore kráča, je nutné uviesť podobu kláštora so zahrnutím, ako interiéru, tak i exteriéru. O štruktúre kláštora po jeho vzniku sa toho veľa nevie, nakoľko pramene o tejto oblasti sa nám buď nezachovali alebo nám dodnes nie sú známe. Naproti tomu sa však už dá orientovať v čase rekonštrukcie kláštora v polovici 18. storočia. Ako je vyššie spomenuté, rekonštrukcia sa realizovala od roku 1749 do roku 1781. Nanovo postavený komplex kláštora bol dvojposchodový, stavaný do štvorca, uprostred so vzhľadným dvorom. Fasáda severnej strany bola narušená mohutným blokom refektáru, ktorý mal zaklenuté pruské klenby. Jednoloďový chrám s párom mohutných veží mali spolu s kláštorom prvky barokovej úpravy. Celé sídlo malo majestátny a ušľachtilý charakter, ktorý bol znamenitý pre pavlínov. Vonkajšie fasády kláštora boli rytmicky členené, čo zvýrazňovalo horizontálnu časť, avšak na kostole sa to mení do vertikály. Okná kláštora boli zvonku jednoduché obdĺžnikové, zvnútra boli na vrchu

[75] Pozri v prílohách obrázok č. 7.
[76] Podľa archeologických záznamov boli zistené podzemné chodby pod kláštorom Mariánska Čeľaď. Jedna údajne viedla do podzemnej časti kláštora v Hronskom Beňadiku a druhá podzemná chodba mala viesť do neďalekého kláštora v Nových Zámkoch. Podzemná chodba do kláštora v Hronskom Beňadiku mala byť údajne taká veľká, že by sa do nej zmestil koč so štvorzáprahom. Vzhľadom na to, že sú tieto chodby zasypané a kláštor Mariánska Čeľaď je v ruinách nie je možné túto teóriu potvrdiť. SRNKOVÁ, Monika. *Slovenské hrady, zámky a kaštiele. História, povesti, zaujímavosti, panovníci*. Nesvady 2016, s. 65.
[77] ORŠA – PAVLATOVSKÁ, *Veľké Lovce*, s. 111 – 112.

zaklenuté. Na prízemných oknách boli kované mreže, ktoré niekto násilne vytrhol.[78] Čelo chrámu bolo bohato členené a typicky barokovo dekorované. Mramorový vstup bol z umelecko-remeselného a výtvarného hľadiska hodnotne vypracovaný s dvomi stĺpmi, na ktorých boli napodobené iónske hlavice. V polkruhovom výklenku pod štítom medzi vežami bola socha Panny Márie. Z rozhovoru s pani Pavlatovskou (miestna znalkyňa kláštora) sa dozvedáme, že vo výklenkoch na vežiach boli sochy sv. Petra a sv. Pavla, ktoré sú pri farskom kostole vo Vrábľoch, avšak táto informácia sa nezdá pravdepodobná, nakoľko sa tieto sochy spomínajú ako sochy z františkánskeho kostola z Nitry. Tam boli postavené na hlavnom oltári. Pre ich nadmernú záťaž na klenbu krypty ich odstránili z oltára v roku 1845. Podľa údajov boli do Vrábeľ predané za 20 zlatých a prevezené v roku 1860. Vnútro chrámu bolo bohato vyzdobené freskami, z ktorých sa drobné časti uchovali doteraz. Chrám bol vymaľovaný Johannom W. Berglom.[79]

Na základe toho, že sa nevenujem architektúre, a po návšteve kláštora resp. toho, čo po ňom zostalo nie je možné identifikovať jednotlivé časti tohto niekdajšieho obytného objektu som musel pracovať i s prácami v oblasti architektúry a jej výskumami. V novodobom pohľade na zvyšky Mariánskeho kláštora som preto čerpal informácie a poznatky z práce, v ktorej dotyčná osoba zahrnula i súčasný stav kláštora a prípadné návrhy a úpravy na zachovanie zvyškov objektu za pomoci konzultácie s odborným stavebným technikom pánom Alexandrom Slávikom.

Základové pásy objektu sú neporušené, takže staticky je stavba vyhovujúca. Obvodové múry tiež nie sú porušené, občas sa nájdu menšie praskliny, tie však neovplyvňujú statiku stavby. Sú však vlhké, preto bude potrebné vykonať sanáciu vlhkého muriva proti vlhkosti. Priečky, ktoré slúžia ako nosná konštrukcia, ako aj klenbová stropná konštrukcia sú pomerne v dobrom stave, iba z 20% je klenbová stropná konštrukcia poškodená. Na jednom mieste je strop prepadnutý (cca 2m^2), pri prestavbe bude nutné dať ho do pôvodného stavu. Vnútorné omietky sú na určitých miestach, ako i na niektorých stropných klenbách zachovalé. V niekoľkých okenných výklenkoch sme našli aj z časti zachovalé nástenné fresky. Vonkajšie omietky sú úplne zničené. Okenné otvory sú v zachovalom stave s klenbovou časťou, ale okná sú úplne zdevastované, vytrhané. Dvere, ktoré sú taktiež klenbové sú spolu s rámami zničené, ale steny sú v dobrom stave. Podlahy sú zasypané suťou, je nutné ich očistiť a opraviť, poprípade riešiť nanovo. Schodisko je celkom funkčné, len zasypané suťou. Konštrukčná časť

[78] PORUBČAN, *História pavlínskeho kláštora*, s. 28.
[79] PORUBČAN, *História pavlínskeho kláštora*, s. 29.

sa s menšou úpravou dá použiť. Aj schodisko do suterénu je v dobrom stave. Elektroinštalácia je v dezolátnom stave, nepoužiteľná. Zdravotechnika, kanalizácia sa nachádza v zdevastovanej časti budovy.[80]

Samotný súčasný objekt bývalého pavlínskeho kláštora je však možné už voľným laickým okom rozoznať, že je veľmi ďaleko od objektu v podobe zachovanej pamiatky. V tomto prípade ide o subjekt v dezolátnom stave a jej prípadná rekonštrukcia by boli finančne nevýhodná a mimoriadne nákladná. Okolie kláštora je v rovnako dezolátnom stave ako samotný kláštor. Po okolí sa nachádza rôzny odpad, miesto, kde bol kedysi vstup do kláštora je zarastený trávou, podobne ako takmer celé okolie pri kláštore, miestami aj vo výške takmer 2 metre. Súčasťou zlé prístupného terénu sú i kroviny a stromy, ktoré sa nachádzajú už aj v prevažnej miere pri múroch, stropoch a na poschodí ruiny kláštora. Pri kláštore sa nenadchádza žiadne označenie, že ide o nejaký historický objekt, rovnako žiadne označenie do dnešných dní nie je možné nájsť nikde pri ceste, najbližšej obci či hocikde inde. Neďaleko kláštora (asi 500 metrov) sa nachádza aj cintorín, ktorý spadá pod tento kláštor a jej v ňom umiestnených asi 30 hrobov, ktoré patria obyvateľom kláštora. Po ceste z kláštora na cintorín je možné naraziť i na studňu, z ktorej sa čerpala voda. Dnes sa v nej voda nenachádza. Studňa má šírku 3 metre a hĺbku 15 metrov. Miestni obyvatelia varujú každého záujemcu, kto by sa sem chcel vybrať, aby si dával pozor na poschodí kláštora, ktoré je nielen zarastené, ale i nebezpečné, nakoľko môže kedykoľvek spadnúť (najmä ak, ide o väčšiu váhu ľudí alebo väčší počet ľudí). Varovanie je zamerané v podstate na celý areál kláštora a jeho okolie, pretože existovali tajné chodby pod kláštorom a dnes vďaka nim je pôda nad nimi nebezpečná a môže kedykoľvek spadnúť. Podobne je to aj pri zmienenej studni. V akom žalostnom stave sa kláštor nachádzal a nachádza opisuje v úvodníku časopisu Pamiatky a múzeá i slovenský historik Pavel Dvořák.[81] Od času jeho výkladu na vzhľad kláštora Mariánska Čeľaď sa jeho situácia a podoba ešte viac zhoršila a ako

[80] ROŠKOVÁ, *Adaptácia sakrálneho priestoru*, s. 22 – 23.

[81] *„Pred niekoľkými dňami som prišiel na Mariacsalád, kláštor Mariánskej družiny, v lesoch neďaleko Podhájskej. Už som ho nenašiel. Ešte pred niekoľkými rokmi tam bolo múzeum, so strážcom, ktorý ho vartoval, potom si ho v reštitúcii vzala cirkev, nechala bez ochrany a dnes je to rozvalina, presnejšie povedané baňa na stavebný materiál. Na kované rokokové mreže, ktoré spomína aj súpis pamiatok, ktosi priviazal lano, na druhý koniec traktor a vytrhol ich zo steny; skončili kdesi v zbere. Z národnej kultúrnej pamiatky, veľkého barokového komplexu zmizla strecha, trámy, dvere, okná, elektrické káble, vodovodné trúbky, veľká časť múrov, zrútili sa nechránené klenby, tisíce tehál skončili v okolitých obciach, kde si z nich postavili šopy a ploty. Vzácne fresky údajne od rakúskeho maliara J. V. Bergla, ktoré si všade inde strážia ako oko v hlave, pod rozbúranými stropmi zmyl dážď. Vedľa kláštora je parkovisko pre návštevníkov pamätného miesta. Stalo sa z neho verejné smetisko, kam prichádzajú vozíky aj celé nákladné autá plné odpadkov; ale aj autobusy a autá cudzincov; termálne kúpele v Podhájskej sú plné zahraničných turistov, v húfoch prichádzajú na miesta, o ktorých veľa počuli a nevychádzajú z údivu. Sú to samozrejme najmä Maďari, lebo na hranice je len zopár kilometrov. Môžeme hádať, čo hovoria...„*. DVOŘÁK, Pavel. Úvodník. In *Pamiatky a múzeá*, 2007, roč. 2007, č. 2, s. 2.

dôkaz toho prikladám ku svojej práci prílohy, ktoré tvoria prevažne obrázky kláštora v jednotlivých obdobiach[82].

[82] Pozri napríklad obrázok č. 6 – *aktuálny pohľad na ruiny kláštora Mariánska Čeľaď*.

Záver

Cieľom mojej práce bolo, čo najdôkladnejšie poskytnúť poznatky a fakty o objekte v podobe kláštora Mariánska Čeľaď. Mojou snahou bolo tieto poznatky poskytnúť chronologicky zoradené od čias založenia kláštora až po jeho stav dnes. Podobne to bolo i s rehoľou pavlínov, kde som sa snažil poskytnúť, čo najviac faktov o ráde a poukázať na zdroje, ktoré by mohli viesť k ďalším doplňujúcim informáciám.

V práci sa čitateľ oboznámi s históriou rádu pavlínov, ako v Uhorsku tak i v zahraničnej báze, nadobudne poznatky o zameraní tohto rádu a o ich aktivitách dnes. O kláštore Mariánska Čeľaď sa čitateľ oboznámi s chronologickou osou udalostí, ktoré sú spojené s kláštorom od čias založenia až po 21. storočie. Zároveň je časť práce zameraná na bádanie o kláštore a práci s patričnými zdrojmi, ktoré poukazujú na historickú hodnotu tohto objektu.

Počas bádania bolo z mojej strany nadobudnuté presvedčenie, že objekt už dávno stratil akúkoľvek hodnotu. Pri návšteve je ťažké vôbec identifikovať o aký objekt kedysi išlo a jeho stav je doslova v havarijnom a beznádejnom stave. Prečo tomu tak je, je výsledok komplexu udalostí. Prvou bol rok 1786 a patent Jozefa II., po odchode pavlínov začal postupne kláštor chátrať. Po ich návrate sa podarilo časť zrekonštruovať, no dokonca 19. storočia sa stali tri vážne udalosti, ktoré kláštor značne poškodili. Počas 2. svetovej vojny sa kláštor podobne ako mnohé objekty nevyhli bombardovaniu, no ešte stále bol obytným priestorom, čoho dôkazom sú 50. – 80. roky 20. storočia. Po odchode posledných obyvateľov a páde režimu v roku 1989 sa z objektu stala neobývaná a veľmi rýchlo chátrajúca budova.[83] K tomu výrazne prispel vandalizmus a krádeže materiálu, prevažne po roku 1989. A v takomto rýchlom tempe sa niekdajší skvost južného Slovenska dostal do zabudnutého a takmer neviditeľného stavu. V dnešných dňoch, tak miestnym obyvateľom Veľkých Loviec zostali už len spomienky a legendy, ktoré sa o kláštore zachovali a tradujú dodnes.

Počas tvorby tejto práce bol veľmi veľký problém spôsobený nedostatkom zachovaných prameňov, prevažne na území Slovenska, ktoré by nám výrazne viac priblížili pohľad na fungovanie kláštora. Snažil som sa pracovať so všetkými dostupnými prameňmi, no mal som problém i s jazykovou bariérou niektorých prameňov. Niektoré pramene neboli spracované dostatočne, resp. neboli ničím podložené.

[83] Tri vážne udalosti: 1828 – zásah blesku do kláštora, 1863 – požiar, jedno poschodie kompletne zničené, dve veže v podobe kostolov rovnako zhoreli do tla, 1899 – ďalší požiar a poslanie listu ostrihomskému arcibiskupovi o škodách. In In AA Tt, f. KkM, Odd. 1971-2007, Šk. 1, č. 3.

Do budúcna by som odporučil zamerať sa na pramene, ktoré sú v cudzom jazyku (možno archív a knižnica v Budapešti, výskum spomínaného archívu kláštora, ktorý je dnes vo Viedni). Tu by bolo možné doplniť už existujúce a potvrdené fakty, a tak výrazne obohatiť spracovanie danej témy. Taktiež spolupráca s rehoľou pavlínov, prípadne s cirkevnými úradmi, by mohla obohatiť informácie o ich reholi a takýmto spôsobom sa dopracovať i ku kláštoru Mariánska Čeľaď. V prípade bližšieho skúmania kláštora sú historici takmer bezmocní, preto sa vyžaduje a odporúča najmä spolupráca s inými vednými odbormi, napríklad s architektúrou alebo s archeológiou. Nevýhodou spracovania kláštora bolo z časti spôsobené i tým, že ani o reholi pavlínov sa toho veľa nikde nenachádza a nie je žiadna súvislá publikácia, prameň, z ktorého by sa dalo čerpať. Rehoľa pavlínov patrí k jednej z najmenej spracovaný reholí, pôsobiacich na území Uhorského kráľovstva.

Odkazy na publikované zdroje:

Archívne pramene:

Arcidiecézny archív v Trnave (ďalej AA Tt), Fond (ďalej f.) Majetkové a hospodárske záležitosti: Kláštorný komplex Máriacsalád (ďalej KkM), oddelenie (ďalej Odd.) 1971 – 2007, Škatuľa (ďalej Šk.) 1, číslo (ďalej č.) 1 – 15.

Arcidiecézny archív v Trnave (ďalej AA Tt), Fond (ďalej f.) Majetkové a hospodárske záležitosti: Kláštorný komplex Máriacsalád (ďalej KkM), oddelenie (ďalej Odd.) 2008, Škatuľa (ďalej Šk.) 2, číslo (ďalej č.) 16 – 18.

Kroniky/Schematizmy:

Obecná kronika. Obec: Radava-Okres: Šurany-Kraj: Nitra. Radava 1957 – 2008.

Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis. Pro Anno A Christo Nato 1897 [on-line]. Dostupné na internete: <http://www.ppek.hu/facsimile/Schematismus_Cleri_Archidioecesis_Strigoniensis_1897_facsimile.pdf> [cit. 5. 2. 2025].

Odborná literatúra:

BADA, Michal. *Slovenské dejiny II. 1526 – 1780*. Bratislava 2017.

ĎURICA, Milan S. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. Bratislava 2007.

KOŽIAK, Rastislav – MÚCSKA, Vincent (eds.). *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica; Bratislava 2002.

ORŠA, Ján – PAVLATOVSKÁ, Terézia. *Veľké Lovce v premenách času*. Nové Zámky 2008.

PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Slovenské dejiny III. 1780 – 1914*. Bratislava 2014.

SEGEŠ, Vladimír et al. *Kniha kráľov*. *Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Bratislava 2010.

SRNKOVÁ, Monika. *Slovenské hrady, zámky a kaštiele. História, povesti, zaujímavosti, panovníci*. Nesvady 2016.

SÜLE, Peter. *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Lučenec 2005.

ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra reholných komunít na Slovensku. Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15. – 16. okt. 1993*. Trnava 1994.

Kvalifikačné práce:

PORUBČAN, Adam. *História pavlínskeho kláštora Mariánska Čeľaď* (bakalárska práca). Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2017.

ROŠKOVÁ, Nikoleta. *Adaptácia sakrálneho priestoru pre účely kultúrno-spoločenského využitia* (bakalárska práca). Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 2014.

Časopisy/novinové články:

BEŇOVÁ, Jana. Máriačalád možno obnovia: Cirkev pátra po dokumentoch o kláštore paulínov z 15. storočia. In *SME*, 2007, roč. 15, č. 145.
DVOŘÁK, Pavel. Úvodník. In *Pamiatky a múzeá*, 2007, roč. 2007, č. 2.

Práce v internetovej verzii:

HUŤKA, Miroslav. *Počiatky Rehole pustovníkov sv. Augustína v Uhorsku a vznik ich samostatnej provincie* [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2015/01/05.pdf > [cit. 14. 8. 2024].

CHALUPKA, Leon. *Pavlínske kláštory na Slovensku* [on-line]. Dostupné na internete: <https://sites.google.com/site/pavlini700rokov/pavl%C3%ADnske-kl%C3%A1%C5%A1tory-na-slovensku> [cit. 1. 8. 2024].

NEMEŠ, Jaroslav. *Stav bádania pustovníckych reholí na území Slovenska v stredoveku* [on-line]. Dostupné na internete: < https://cejsh.icm.edu.pl › articles-2037080.pdf.pdf0> [cit. 13. 1. 2025].

Internetové zdroje:

Dejiny pavlínskeho rádu [on-line]. Dostupné na internete: <http://pavlini.sk/dejiny/dejiny-pavlinskej-rehole/> [cit. 30. 7. 2024].

Geotermálny prameň v obci Podhájska [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.wellnesspodhajska.sk/sk/kupalisko/historia-kupaliska/1471> [cit. 4. 9. 2024].
Ján Scitovszký [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b4?autor_id=1471> [cit. 2. 9. 2024].

Matka Božia Čenstochovská [on-line]. Dostupné na internete: <https://saletinirozkvet.webnode.sk/products/matka-bozia-censtochovska/> [cit. 3. 8. 2024].

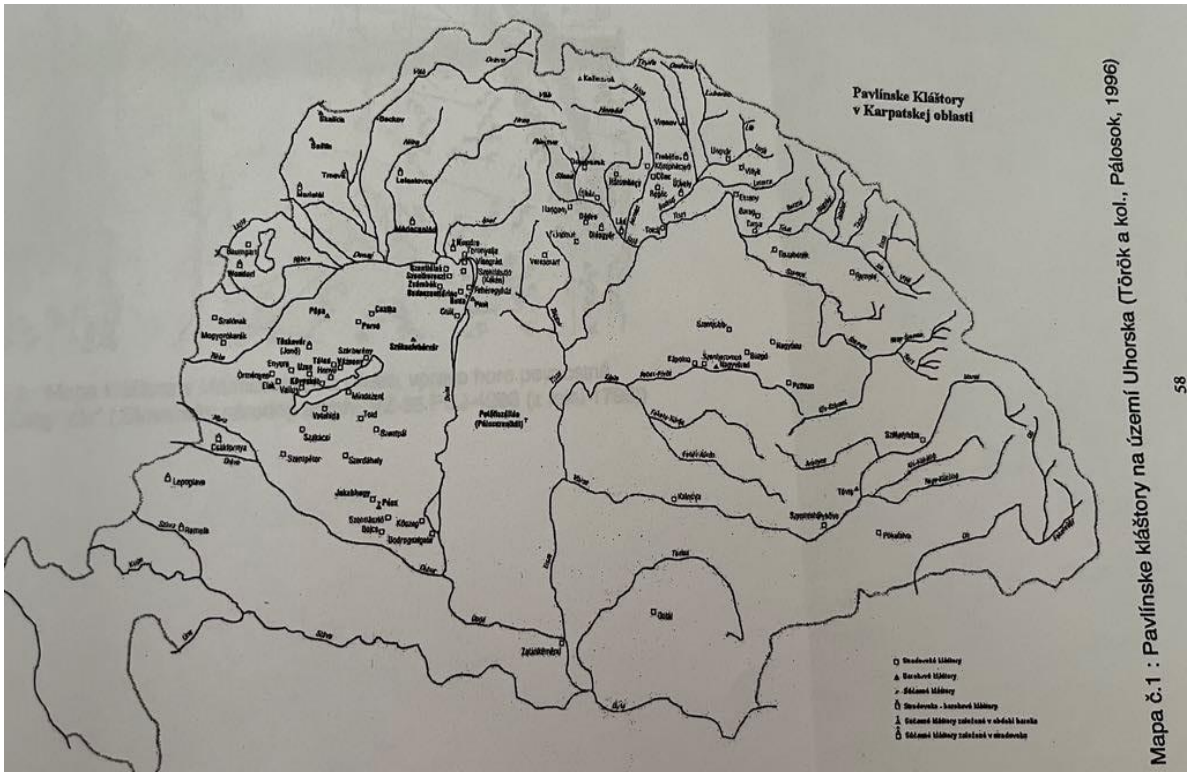
Mesto Želiezovce [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.zeliezovce.sk/mesto/historia/> [cit. 8. 10. 2024].

Obec Podhájska [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.obecpodhajska.sk/obec-2/informacie-o-obci/historia-obce/> [cit. 16. 8. 2024].
Obec Trávnica [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.obectravnica.sk/zivot-v-obci/mozaika/povod-nazvu-obce-fys-travnica-171sk.html> [cit. 7. 10. 2024].
Obec Veľký Ďur [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.velkydur.sk/historia-.html0> [cit. 16. 8. 2024].
Paulíni [on-line]. Dostupné na internete: <https://farnostprivoz.cz/clanek.php?id=2298> [cit. 1. 8. 2024].

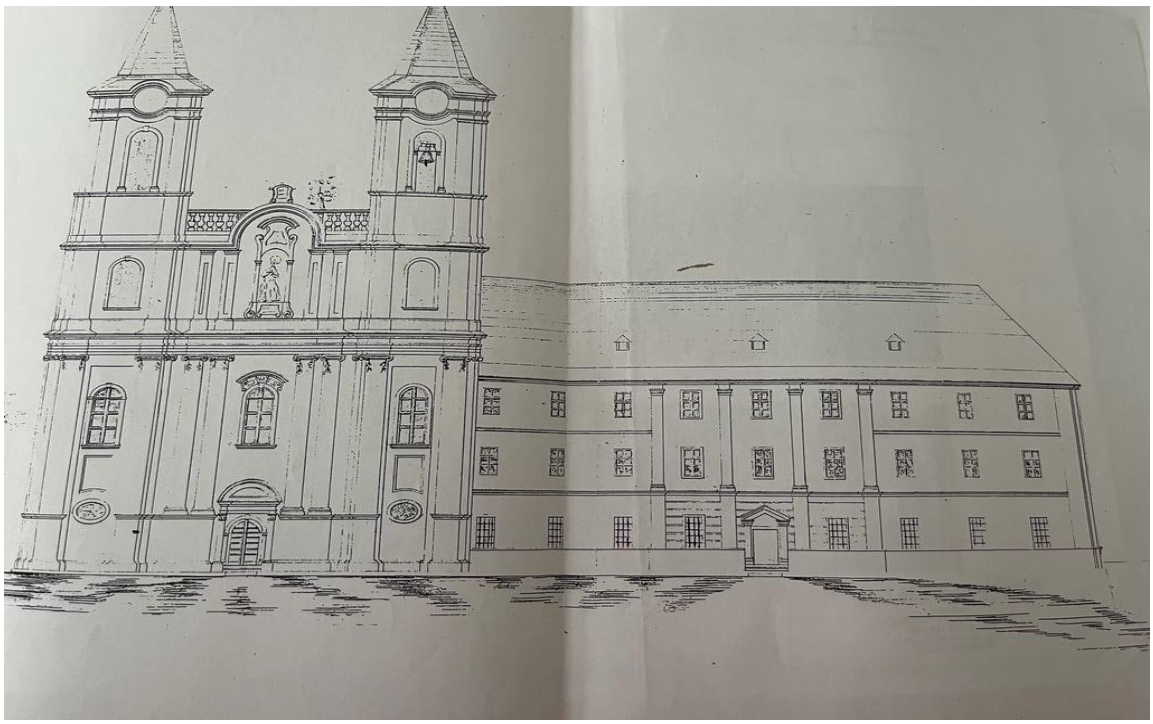
Pavlínski velikáni [on-line]. Dostupné na internete: <https://sites.google.com/site/pavlini700rokov/pavl%C3%ADnski-velik%C3%A1ni?authuser=0> [cit. 4. 8. 2024].
Pešia púť [on-line]. Dostupné na internete: <http://pavlini.sk/pesia-put/> [cit. 29. 10. 2024].

Revolučné odborové hnutie [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.vtedy.sk/rok-1946:--zjazde-odborarov-vznika-jednotne-revolucne-odborove-hnutie> [cit. 4. 9. 2024].
Štátny majetok Mikuláš [on-line]. Dostupné na internete: <https://www.orsr.sk/vypis.asp?ID=7449&SID=9&P=0> [cit. 15. 10. 2024].

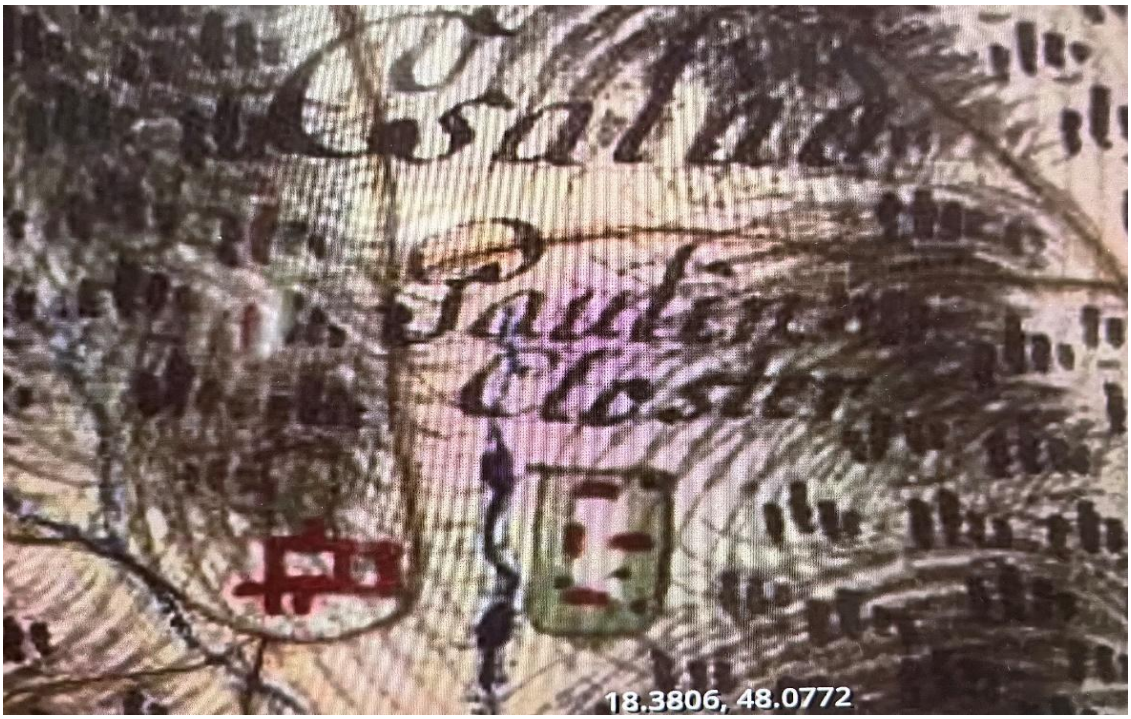
Prílohy

Obrázok č. 1 *Pavlínske kláštory na území Uhorska.* Zdroj: AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 6.

Obrázok č. 2 *Kresba v podobe kláštora Mariánska Čeľaď.* Zdroj: AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 1.

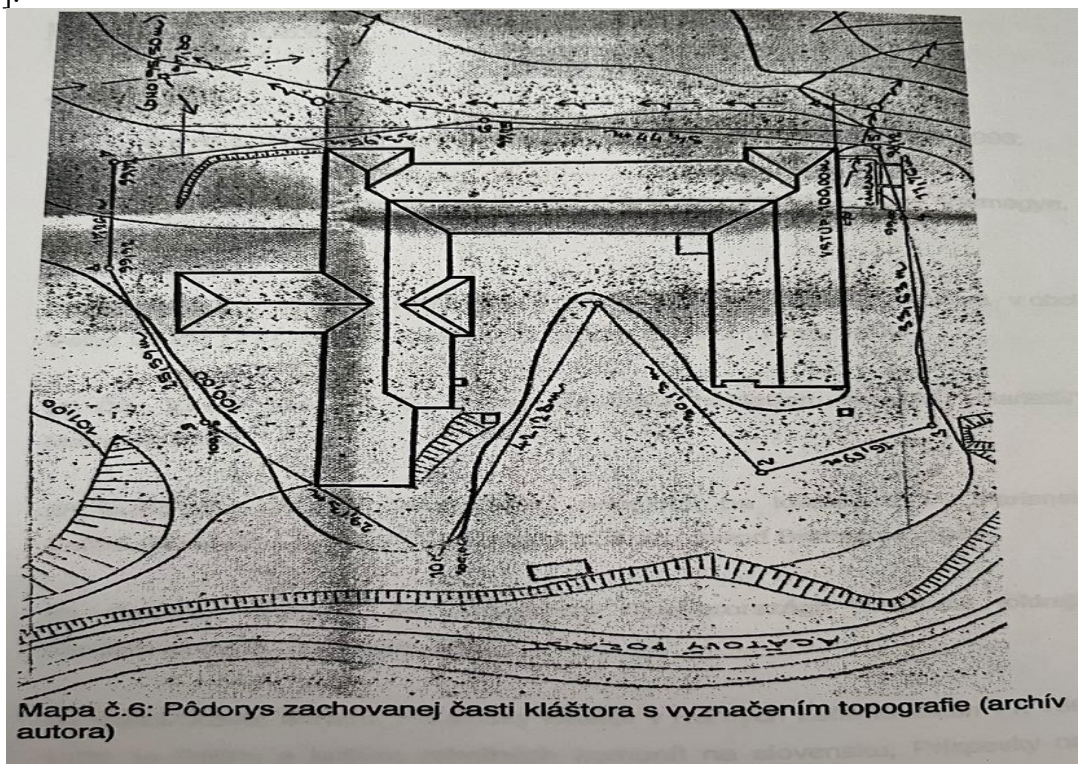

Obrázok č. 3 *Kláštor Mariánska Čeľaď zakreslený na 1. vojenskom mapovaní.* Zdroj: *Königreich Ungarn (1782–1785) - First Military Survey* [on-line]. Dostupné na internete: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurveyhungary/?layers=147&bbox=2043617.295179249%2C6119278.590945051%2C2047016.3542808054%2C6120427.535026462>[cit. 13. 2. 2025].

Obrázok č. 4 *Kláštor Mariánska Čeľaď zobrazený na 2. vojenskom mapovaní.* Zdroj: *Hungary (1819 – 1869) - Second military survey of the Habsburg Empire* [on-line]. Dostupné na internete:
<https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurveyhungary/?layers=5&bbox=2037957.523154

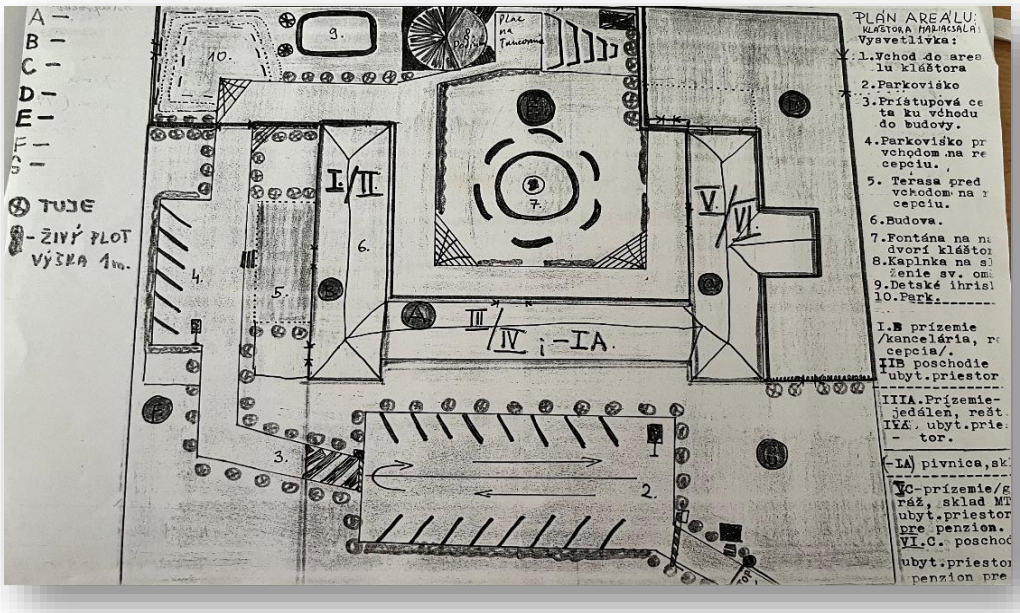
9272%2C6115930.891164601%2C2051553.759561153%2C6120526.667490248>[cit. 13. 2. 2025].

Obrázok č. 5 *Pôdorys zachovanej časti kláštora.* Zdroj: AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 1.

Obrázok č. 6 *Pohľad na ruiny kláštora z 1. poschodia.* Zdroj: Denis Kmeťo.

Obrázok č. 7 *Plán rekonštrukcie kláštora v roku 1988.* Zdroj: AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 – 2007, Šk. 1, č. 1.

Obrázok č. 8 *Kresba kláštora – vzhľad kláštora Mariánska Čeľaď v 18. storočí.* Zdroj: AA Tt, f. KkM, Odd. 1971 –2007, Šk. 1, č. 1.